

LAPSEN ÄÄNI KUULUVIIN
Lasten osallisuuden kehittäminen kerhossa

Annamaija Rahkamaa
Opinnäytetyö, kevät 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Rahkamaa Annamaija. Lapsen ääni kuuluviin. Lasten osallisuuden kehittäminen kerhossa. kevät 2015, 83 s., 6 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyössä kehitettiin 8–10-vuotiaiden lasten osallisuutta kerhotoiminnassa. Työssä suunniteltiin, toteutettiin ja arvioitiin lasten osallisuuteen pohjautuva kerhokertojen kokonaisuus. Työelämän yhteistyökumppanina oli Parasta Lapsille ry. Osallisuuden kehittäminen lasten kerhossa oli osa järjestön lastenkerhon pilottihanketta. Opinnäytetyö oli toiminnallinen.

Lastenkerho toteutettiin syksyllä 2014 Itä-Helsingissä. Siihen osallistui kaksitoista 8-10-vuotiasta lasta. Kerho kokoontui neljätoista kertaa joka tiistai-ilta kahden ja puolen tunnin ajan. Ohjaajat olivat Parasta lapsille ry:n vapaaehtoisia. Opinnäytetyöntekijä toimi kerhon vastuuhjaajana.

Suunnittelu, toteutus ja arviointi perustui Harry Shierin osallisuuden polut -malliin (pathways to participation). Kerhoiltojen päätöksenteossa käytettiin suuntaviivoina Roger A. Hartin kuvaamia demokraattisen prosessin edellytyksiä.

Kerhoiltojen sisällöt suunniteltiin ensimmäistä lukuun ottamatta yhdessä lasten kanssa. Suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa käytettiin lasten osallisuuden mahdollistavia menetelmiä. Lapsia tuettiin mielipiteiden ilmaisussa, heille annettiin tietoa valintojen tueksi ja päätösvaltaa kerhosisältöjen suhteen. Lasten osallisuus otettiin huomioon kaikessa toiminnassa. Lasten toiveita kerhon suhteen ja niiden toteutumista dokumentoitiin syksyn aikana.

Arviointi toteutettiin monikanavaisena arviointina (mosaic approach). Lapset ottivat valokuvia kerhosta, piirsivät ja kirjoittivat kerhosta. Lasten kanssa käytiin valokuva-haastattelu sekä loppuhaastattelu. He vastasivat syksyn aikana kolmeen kyselylomakkeeseen. Ohjaajien kanssa käytiin ryhmäkeskustelu osallisuuden toteutumisesta kerhossa.

Lapset kokivat, että heidän mielipiteitään kuunneltiin ja heidän ehdotuksiaan toteutettiin. Lasten mielestä he saivat päättää enemmistä asioista kerhossa kuin aikuiset. Säännöllisesti kerhossa käyvät lapset kokivat kuuluvansa ryhmään. Lapsilla oli mielestään monia keinoja vaikuttaa kerhossa.

Lapset kokivat osallisuutta sitä enemmän, mitä enemmän aikuisilla oli heille aikaa, mitä enemmän heidän kanssaan oli avoin, rehellinen ja tasavertainen, muistaen kuitenkin aikuisen vastuun ja suojeluvuorituksen. Kiusaamisen ehkäisy ja pysäyttäminen oli oleellista. Ryhmän yhtenäisyydestä oli pidettävä huolta. Iso ryhmä ja lapset, jotka eivät käyneet kerhossa säännöllisesti, vähensivät osallisuuden kokemuksen syntymistä. Tulokset ovat yhdensuuntaisia aiempien hankkeiden kanssa ja yleistettävissä monenikäisten lasten ja nuorten kerhoihin.

Asiasanat: kerhotoiminta, osallisuus, monikanavainen arviointi, ryhmätoiminta, kiusaaminen

ABSTRACT

Rahkamaa Annamaija.

Developing children's participation in a children's club. Enhancing participation of 8–10 year old children as a part of a third sector children's club project.

83 p., 6 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2015.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

Aim of the study was to develop participation of children of 8–10 years in children's clubs. A series of club evenings was planned, realized and estimated together with children. This study was part of a pilot project of a third sector organization Parasta Lapsille ry to develop a model for children's club for the organization.

The club evenings were arranged during autumn 2014. The club gathered fourteen times once a week two and a half hours at a time. Club leaders were voluntary workers of the organization. Writer of this study acted as the responsible leader of the club. There were twelve children actively participating in the club.

As a base for the planning Harry Shier's model Pathways to participation was used together with George Hart's guidelines for democratic process.

Club activities were planned and realized together with the children. Methods which supported children in telling their opinions, views and experiences were used. Children's wishes and their realization were documented in order to enhance their experiences of meaningful participation.

Alison Clark's mosaic approach was used as evaluation method. Children's drawings, written opinions and photographs of the club were the basis of evaluating how their participation was realized during the club in addition to two group interviews.

Opinions of parents were collected, club leaders were interviewed and perceptions of the writer of this study were documented and used for evaluation of children's participation in the club.

Children felt being part of the group, they experienced that they could influence the activities in the club and that adults listened to their opinions and views in decision-making. They experienced having many ways to participate and influence in the club.

Time and attention from adults' part, preventing and stopping bullying and unity of the group were important in creating a place and space for children's participation. The results are aligned with previous projects on the subject. The results can be used in many kinds of children's and youth clubs.

Key words: children's clubs, participation, mosaic approach, groups, bullying

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	9
2.2 Työelämän yhteistyötahona Parasta Lapsille ry.....	9
3 LAPSEN OSALLISUUS	11
3.1 Lapsen osallisuuden edellytykset	12
3.2 Osallisuuden kehittäminen	14
3.3 Aiemmat hankkeet	16
4 VERTAISRYHMÄN MERKITYS KESKILAPSUUDESSA.....	17
4.1 Kehitys keskilapsuudessa.....	17
4.2 Vertaisryhmän merkitys	18
4.3 Kiusaaminen.....	20
6 KERHOILTOJEN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS	22
6.1 Suunnittelu ennen kerhon alkua	22
6.2 Tutustumista ja ideointia	23
6.3 Ryhmä koossa – valokuvausluvut ja Nappisen syntymäpäivät.....	27
6.4 Kiusaaminen ja ryhmäytyminen	30
7 MONIKANAVAINEN ARVIOINTI	36
7.1 Monikanavainen arviointi	36
7.2 Kyselylomake.....	39
7.3 Ryhmäkeskustelu	42
7.4 Havainnointi	44
8 LASTEN ARVIOINTI OSALLISUUDEN TOTEUTUMISESTA.....	45
8.1 Valokuvahaastattelu	45
8.2 Yhteismaalaus	47
8.3 Loppukeskustelu	49
8.4 Osallisuuden arviointi kyselylomakkeiden perusteella.....	50

8.4.1 Ensimmäinen kyselylomake	51
8.4.2 Toinen kyselylomake	52
8.4.3 Kolmas kyselylomake	53
9 LASTEN OSALLISUUS AIKUISTEN ARVIOIMANA	54
9.1 Vanhempien palautekyselyt	54
9.2 Ohjaajien ryhmäkeskustelu	54
9.3 Oma arviointini	57
10 JOHTOPÄÄTÖKSET	60
10.1 Osallisuuden kehittäminen	63
10.2 Jatkoideat.....	64
11 POHDINTA	66
11.1 Luotettavuus ja eettisyys	66
11.2 Prosessin pohdinta.....	67
11.3 Ammatillinen kasvu	71
LÄHTEET.....	73
LIITE 1: Kerhoillan suunnitelma	78
LIITE 2: Palautelomake lapsille.....	79
LIITE 3: Kysely vanhemmille	80
LIITE 4: Lasten valokuvakeskustelu	81
LIITE 5: Lasten loppukeskustelu	82
LIITE 6: Ohjaajien ryhmäkeskustelu	83

1 JOHDANTO

Osallisuutta on se, että kuuluu yhteisöön ja voi vaikuttaa siinä. Osallisuus kuuluu jokaiselle, ja se kuuluu kaikille elämän ja yhteiskunnan alueille. Lapsiasiainvaltuutetun mukaan (Kurtti 2015) lasten ja nuorten osallisuuden huomioiminen on bussikuskien, siivoojien, äitien ja isien asia siinä missä päättäjien, virkamiesten ja sosiaalialan ammattilaistenkin. Lasten osallisuus kuuluu myös kerhoihin, joita ohjaavat vapaaehtoiset ohjaajat.

Osallisuus on olennaista hyvinvoinnille ja demokratialle. YK:n Lasten oikeuksien sopimuksella (Lasten oikeuksien sopimus 6071991) lasten osallisuus on tullut valtioiden lainsäätäjiksi velvoittavaksi. Lasten ja nuorten osallisuutta on edistetty lapsi- ja nuorisopolitiikan keinoin Suomessa jo kahdenkymmenen vuoden ajan (Gretschel & Kiilakoski 2012, 299). Lasten osallisuutta on tutkittu ja kehitetty varhaiskasvatuksen ympäristöissä, aamu- ja iltapäiväkerhoissa sekä nuorisotyössä. Tutkimuksia lapsuuden ja nuoruuden taitteessa tasapainoilevien 8–10-vuotiaiden lasten osallisuudesta vapaa-ajan toimintaympäristöissä löytyy vähemmän.

Tässä opinnäytetyössä kehitettiin 3.–4.-luokkalaisten lasten osallisuutta lastenkerhon toimintaympäristössä. Opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa suunniteltiin ja toteutettiin lasten ääntä kuunteleva kerhokertojen kokonaisuus ja arvioitiin lasten osallisuuden toteutumista kerhossa.

Lasten osallisuuteen perustuvat kerhokerrat toteutettiin Parasta Lapsille ry:n lastenkerhon pilottihankkeessa syksyllä 2014. Järjestön hankkeen tavoite oli tuottaa kerhomalli, jota järjestön paikallisosastot voivat käyttää aloittaessaan lastenkerhotoimintaa omalla paikkakunnallaan. Kerhon vastuunohjaajana toimiminen antoi minulle vapaat kädet osallisuuden kehittämiseen kerhossa. Kerho kokoontui kerran viikossa itähelsinkiläisen leikkipuiston tiloissa. Kerhokertoja oli neljätoista. Kerho oli alueensa 3.–4-luokkalaisille lapsille avoin ja ilmainen. Kerho-ohjaajina toimivat järjestön kouluttamat vapaaehtoiset.

Osallisuuden toteutumiseksi lasten äänen on kuuluttava myös osallisuuden arvioinnissa. Arviointimenetelmänä käytin monikanavaista arviointia (mosaic approach). Toiminnallisten menetelmien kautta lapset kuvasivat kokemuksiaan ja näkemyksiään kerhosta. Lapset ottivat kerhon aikana valokuvia itselleen tärkeistä paikoista ja piirsivät kuvia itselleen tärkeistä tekemisistä kerhossa. He täyttivät syksyn aikana kolme kertaa kyselylomakkeet, joissa kartoitettiin heidän kokemuksiaan kerhosta. Kahdessa ryhmäkeskustelussa arvioimme lasten kanssa vaikuttamisen mahdollisuuksia ja osallisuuden kokemuksia kerhossa, sekä mietimme kehitysideoita.

Kerho-ohjaajien ryhmähaastattelu, lasten huoltajille lähetetyt sähköpostikyselyt ja omat havaintoni syksyn kerhokerroista täydensivät lasten tuottamaa arviointimosaiikkia. Analysoin kyselylomakkeista saadut vastaukset, ryhmäkeskusteluista saadun aineiston, lasten valokuvien ja piirrosten sisällöt ja nostin näistä teemat kerho-ohjaajien ryhmähaastatteluun. Tässä haastattelussa selvitin ohjaajien näkemyksiä ja ideoita lasten osallisuuden edistämiseksi. Toin lasten näkökulman ja kokemukset ohjaajien tietoon, jotta he voisivat kehittää sekä omaa toimintaansa ohjaajina että kerhotoimintaa.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Ihminen tarvitsee muita ihmisiä jo syntyäkseen. Kasvaakseen ja kehittyäkseen lapsi tarvitsee muiden apua ja vastavuoroista kommunikaatiota lähimpien ihmisten kanssa. Elämän mielekkyyteen vaikuttaa, millaisessa vuorovaikutuksessa ihminen on muiden ihmisten ja ympäristön kanssa. Yhteenkuuluvuuden kokemus ja mahdollisuus vaikuttaa omaan elinympäristöön ja lähiyhteisössään on merkityksellistä yksilön – lapsen ja aikuisen – hyvinvoinnille. Se on myös demokratian tarkoitus, eikä demokraattinen yhteiskunta voi aidosti toteutua ilman jokaisen osallisuutta.

Nuorten ja lasten osallisuutta on kehitetty kunnissa 1990-luvun puolivälistä lähtien (Gretschel & Kiilakoski 2012, 299.) Lasten osallisuutta on erityisesti viime aikoina aktiivisesti tutkittu ja kehitetty varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä, varhaislapsuuden kerhotoiminnassa, aamu- ja iltapäivätoiminnassa sekä nuorten areenoilla koulussa ja kansalaisvaikuttamisen kentillä. Projekteja, joissa lapset on otettu mukaan ympäristön suunnitteluun, on toteutettu useita. Osallisuuden hankkeita, jotka olisi kohdistettu 8–10-vuotiaiden vapaa-ajan toimintoihin, en löytänyt.

Parasta Lapsille ry:n toimintasuunnitelmaan sisällytettiin lastenkerhon pilottihanke syksyille 2014 (Parasta lapsille 2013a, 11). Järjestön perhekerhotoiminta oli aktiivista, mutta lastenkerhoja ei vielä ollut. Pilottihankkeen tarkoituksena oli kehittää vapaaehtoisvoimin toteutettavan lastenkerhon toimintamalli, jota järjestön paikallisosastot voivat omassa toiminnassaan hyödyntää. Paikallisosastot ja -yhdistykset tarvitsevat entistä enemmän tukea toimintaansa, koska ihmisten sitoutuminen järjestötoimintaan on vähentynyt. Lasten kerhotoiminnan pilottihanke tukee paikallisosastojen toimintaa, jonka vahvistaminen on järjestön strategiassa tärkeimpänä tavoitteena. (Parasta lapsille 2013b, 6.)

Sosionomiopintopolkuni, erityisesti harjoittelupaikoista saamani kokemukset syrjäytettyjen ihmisten parissa, on osoittanut minulle osallisuuden merkityksen ihmisen kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Lapsen äänen kuuleminen on nostettu yhteiskunnassamme yhä tärkeämmäksi. Parasta lapsille ry:n toimintasuunnitelmassa vuodelle 2014 painotetaan lasten toiveiden kuuntelua ja osallistumista toiminnan suunnitteluun (Parasta

lapsille 2013a, 5). Mahdollisuus kehittää lasten osallisuutta järjestön kerhotoiminnassa osana lasten kerhotoiminnan pilottihanketta oli innostava.

2.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Kehittämishankkeen tavoite voi olla joko työyhteisön toimintatapojen, palveluiden tai tuotteiden kehittäminen tai uuden suunnitteleminen (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 35). Parasta Lapsille ry:n lastenkerhon pilottihankkeen tarkoitus oli suunnitella, toteuttaa ja arvioida järjestön ensimmäinen lastenkerho järjestön arvoihin pohjautuen strategian ja vision mukaisesti. Kehittämishankkeen kautta järjestö tukee paikallisosastojensa toimintaa. Pilottihankkeen kokemuksista hyödyntäen Parasta Lapsille ry:n paikallisosastot voivat aloittaa lastenkerhotoiminnan omilla toiminta-alueillaan eri puolilla Suomea. Osastot pääsevät toiminnan alkuun sujuvammin ja nopeammin. Näin järjestö toteuttaa tarkoitustaan lasten ja lapsiperheiden arjessa jaksamisen tukijana. Paikallisosastojen käynnistämä lasten kerhotoiminta hyödyttää lopulta lapsia ja lapsiperheitä eri puolilla Suomea.

Osana lastenkerhon pilottihanketta tämän opinnäytetyön tarkoitus oli suunnitella ja toteuttaa lastenkerho lasten osallisuuteen perustuvaksi sekä arvioida lasten osallisuuden toteutumista syksyn kerhossa yhdessä lasten kanssa. Tavoitteena opinnäytetyössä oli kehittää lasten osallisuutta lasten kerhotoiminnassa.

2.2 Työelämän yhteistyötahona Parasta Lapsille ry

Maailma, jossa kaikilla lapsilla on tasavertaiset mahdollisuudet, oli Parasta lapsille ry:n perustajien visio (Siren & Järvinen 2005, 1, 22). Parasta lapsille ry on lastensuojelujärjestö, joka on koko toimintansa ajan vuodesta 1945, kohdentanut toimintansa heikoimmassa asemassa olevien lasten ja perheiden arjessa jaksamisen tukemiseen (Parasta lapsille 2013a, 3–4). Tavoitetaan se toteuttaa järjestämällä lapsille, nuorille ja perheille leiri-, viikonloppu- ja kerhotoimintaa sekä osallistumalla kansainväliseen avustustoimintaan (Parasta lapsille 2014).

Parasta lapsille järjestön muodostavat kymmenen paikallisyhdistystä, jotka toimivat vapaaehtoisvoimin eri puolilla Suomea. Lapsuuden kunnioittaminen, luotettavuus, avoimuus, suvaitsevaisuus ja yhteisöllisyys ovat ne arvot, joihin järjestön työntekijät ja vapaaehtoiset ohjaajat toiminnassa sitoutuvat (Parasta lapsille 2013b, 2). Parasta lapsille ry on osallisena muun muassa Lastensuojelun keskusliitossa, Lasten Päivän Säätiössä, Raha-automaattiyhdistyksessä, YK-liitossa ja Suomen Pakolaisavussa. Rahoitus toimintaan tulee pääasiassa Lasten Päivän Säätiöltä ja Raha-automaattiyhdistykseltä. (Parasta lapsille 2014.)

Lasten kerhotoiminnan pilottihanke päätettiin toteuttaa Itä-Helsingissä Kerhon kohde-ryhmäksi valittiin 3.-4.-luokkalaiset, koska sitä nuoremmille on tarjolla iltapäiväkerhoja, ja sitä vanhemmille nuorisotalotoimintaa.

3 LAPSEN OSALLISUUS

Osallisuus voi tarkoittaa erilaisia asioita eri yhteyksissä. Osallisuutta voi kuvata syrjäytetyksi tulemisen tai jostakin osattomaksi jäämisen vastakohtana. Osallisuus voi myös tarkoittaa yhteisöön tasavertaisena kuulumista. (Hill ym. 2004, 78–80.) Osallisuus perustuu vapaaehtoisuuteen (Stenvall & Seppänen 2008, 38). Toteutuakseen osallisuus edellyttää tasa-arvoista dialogista vuorovaikutusta (Hill ym. 2004, 78–80). Ketään ei voi osallistaa, mutta osallisuus voidaan mahdollistaa tai osallisuuteen voidaan kutsua (Turja 2011, 47).

Kun ihminen liittyy yhteisöön, kuuluu siihen ja vaikuttaa siinä, hänen voi ajatella olevan osallinen (Oranen 2008, 9). Ihminen tarvitsee muita ihmisiä jo syntyäkseen, ja lapsen ensimmäinen yhteisö on perhe. Kasvaakseen ja kehittyäkseen lapsi tarvitsee muiden apua ja vastavuoroista kommunikaatiota lähimpien ihmisten kanssa. Lapsen identiteetti rakentuu osallistumisessa perheen ja lähiympäristön, kuten kavereiden, naapuruston, päiväkodin ja koulun elämään. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 125). Mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omaa elämää koskeviin asioihin on ensiarvoisen tärkeää lapsen kehityksen kannalta. Osallisuuden kokemus syntyy siitä, että ihminen tulee omassa yhteisössään kuulluksi ja nähdyksi sellaisena kuin on (Bardy 2009, 37).

Sitä, miten muiden kanssa ollaan ja eletään, opitaan osallistumalla (Oranen 2008, 9). Osallisuus ei kuitenkaan ole sama kuin osallistuminen. Ihminen voi olla osallinen, vaikka ei tekisi mitään. Flöjtin (2000, 20) mukaan ihmisen oma tunne ja kokemus omasta osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista ratkaisee, onko hän osallinen vai ei. Kuten Pelastakaa Lapset (2011, 11) kiteyttää, osallisuutta ei ole ilman tunnetta omasta merkityksestä: ”Ilman minua homma ei toimi”.

Elämän mielekkyyteen vaikuttaa, millaisessa vuorovaikutuksessa ihminen on muiden ihmisten ja ympäristön kanssa. Allardtin (1993, 91) mukaan yhteisöön kuulumisen lisäksi luonnon kanssa sovussa eläminen on ihmisen luontainen tarve. Suhteet vanhempiin ja lähipiiriin ovat varsinkin pienelle lapselle elintärkeitä yhteisyyssuhteita. Myöhemmin tärkeiksi sosiaalisiksi ympäristöiksi tulevat muiden muassa koulu ja aikuisena

työelämä. Kun lapsi voi osallistua omaa sekä yhteistä elämää koskeviin päätöksiin ja toimiin, syntyy kokemus yhteisöön kuulumisesta. (Bardy 2009, 36–37.)

Lapselle kuuluva huolenpito, suojeleminen ja osallisuus voidaan nähdä oikeudellisestikin turvatuiksi YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksella (Bardy 2009, 30). Lapsen oikeus saada mielipiteensä ja näkemyksensä ilmaistua ja otetuksi huomioon on kirjattu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991, 12.artikla). Sopimuksen kolmannen artiklan mukaan ensisijaista on lapsen edun varmistaminen (Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991). Suomen perustuslakiin on kirjattu lapsen oikeus tasa-arvoiseen yksilölliseen kohteluun ja kehitystään vastaavaan vaikuttamiseen omissa asioissaan (Perustuslaki 731/1999, 6§).

Lasten oikeuksien sopimukseen on kirjattu lapsen oikeus näkemyksensä vapaaseen ilmaisemiseen kaikissa itseään koskevissa asioissa. Tämä tarkoittaa, että kukaan ei yritä vaikuttaa lapsen mielipiteeseen, ja että lapsi saa tarvitsemaansa tukea kyetäkseen ilmaistamaan itseään. Kun näkemys on tullut ilmi, on vielä ratkaistava, minkä painoarvon lapsen mielipide saa. Mielipiteen ilmaisu on aina vapaaehtoista. Lapsen oikeus osallisuuteen ei tarkoita samaa kuin lapsen itsemääräämisoikeus (Pajulammi 2014, 209–211.)

Lasten osallisuus voi toteutua tai olla toteutumatta kaikissa lapsen toimintaympäristöissä: päiväkodissa, esikoulussa, koulussa, kotona, harrastuksissa, kaveripiirissä, netissä, leikkipuistossa, asuinympäristössä, julkisissa tiloissa ja globaaleista asioista keskusteltaessa. Lapsen kokemus ja näkemys omista vaikuttamisen mahdollisuuksistaan muovautuu kaikessa toiminnassa ja suhteessa moniin tiloihin ja toimijoihin. Suhtaudutaanko näissä tiloissa lapsen osallisuuteen harjoitteluna aikuiselämää varten vai hyväksytäänkö lapsi aidosti sellaisenaan tasa-arvoiseksi vaikuttajaksi, on tärkeä kysymys. (Eskelinen ym. 2012, 213.)

3.1 Lapsen osallisuuden edellytykset

Osallisuuden mahdollistamiseksi tarvitaan aikuisten ja lasten välistä kuuntelua ja neuvottelua (Eskel & Marttila 2013, 77). Pelastakaa Lapset -järjestön (2011, 8) mukaan osallisuus on lasten mahdollisuutta ilmaista mielipiteitään ja näkemyksiään, vaikuttaa

päätöksen tekoon ja saada aikaan muutosta. Lapsen osallisuus on sitä, että hänen maailmansa ja ajatuksensa tulevat näkyviksi. Osallisuutta mahdollistavia menetelmiä ovat muun muassa sadutus, lasten ottamat valokuvat, lasten kirjoittamat tarinat, lasten piirtämät kuvat ja sarjakuvat. Ajan antaminen lasten leikkiin, lasten kuunteleminen, lasten tekemiin kysymyksiin vastaaminen, tiedon antaminen lapselle ja lapsen oikeuksien kunnioittaminen edellyttävät aikuiselta avointa asennetta ja herkkiä tuntosarvia. (Pelastakaa Lapset 2011, 4–8.)

Kun lapsilähtöistä toimintaa ja työskentelyä suunnitellaan ja arvioidaan, lapsen osallisuuden lähtökohtia ovat seuraavat:

1. toimintatapa perustuu eettisyyteen: avointa, rehellistä ja vastuullista
2. lasten osallisuus on merkityksellistä ja vapaaehtoista
3. toimintaympäristö on lapsiystävällinen ja mahdollisuuksia tarjoava
4. kaikilla on tasa-arvoiset ja yhtäläiset mahdollisuudet
5. aikuisten toiminta on osaavaa ja luotettavaa
6. osallisuus edistää lasten turvallisuutta ja suojelua
7. lapsen kuulemiseen liittyy seuranta ja arviointi (Pelastakaa Lapset 2011, 4–8.)

Lasten osallisuuden toteutumista erilaisissa projekteissa voidaan edistää noudattamalla demokraattisen prosessin periaatteita, joita ovat seuraavat:

- Lapset käsittävät hankkeen tavoitteet ja tulevat hankkeeseen vapaaehtoisesti mukaan, kun tavoitteet on kerrottu heille
- Organisatorinen rakenne ja valtasuhteet on tehtävä selväksi kaikille osallistujille alusta alkaen
- Säännöt sovitaan dialogisesti ja niiden noudattamisesta pidetään dialogisesti kiinni. Valtasuhteiden ja aikuisten erilaisten vastuiden seurauksena aikuisilla on oltava mahdollisuus asettaa ryhmälle sääntöjä. Sääntöjen täytyy kuitenkin olla selvät kaikille ryhmän jäsenille ja niistä on koska tahansa voitava käydä keskustelua.
- Kaikilla lapsilla tulee olla yhtäläinen mahdollisuus osallistua kaikkiin hankkeen vaiheisiin
- Hankkeen koko prosessin on oltava läpinäkyvä kaikille osallistujille
- Päätösten teon prosessissa vallan reilun jakamisen varmistamiseksi kaikille osapuolille täytyy kertoa hankkeen historia, kokonaisuus ja kohta, missä nyt ollaan

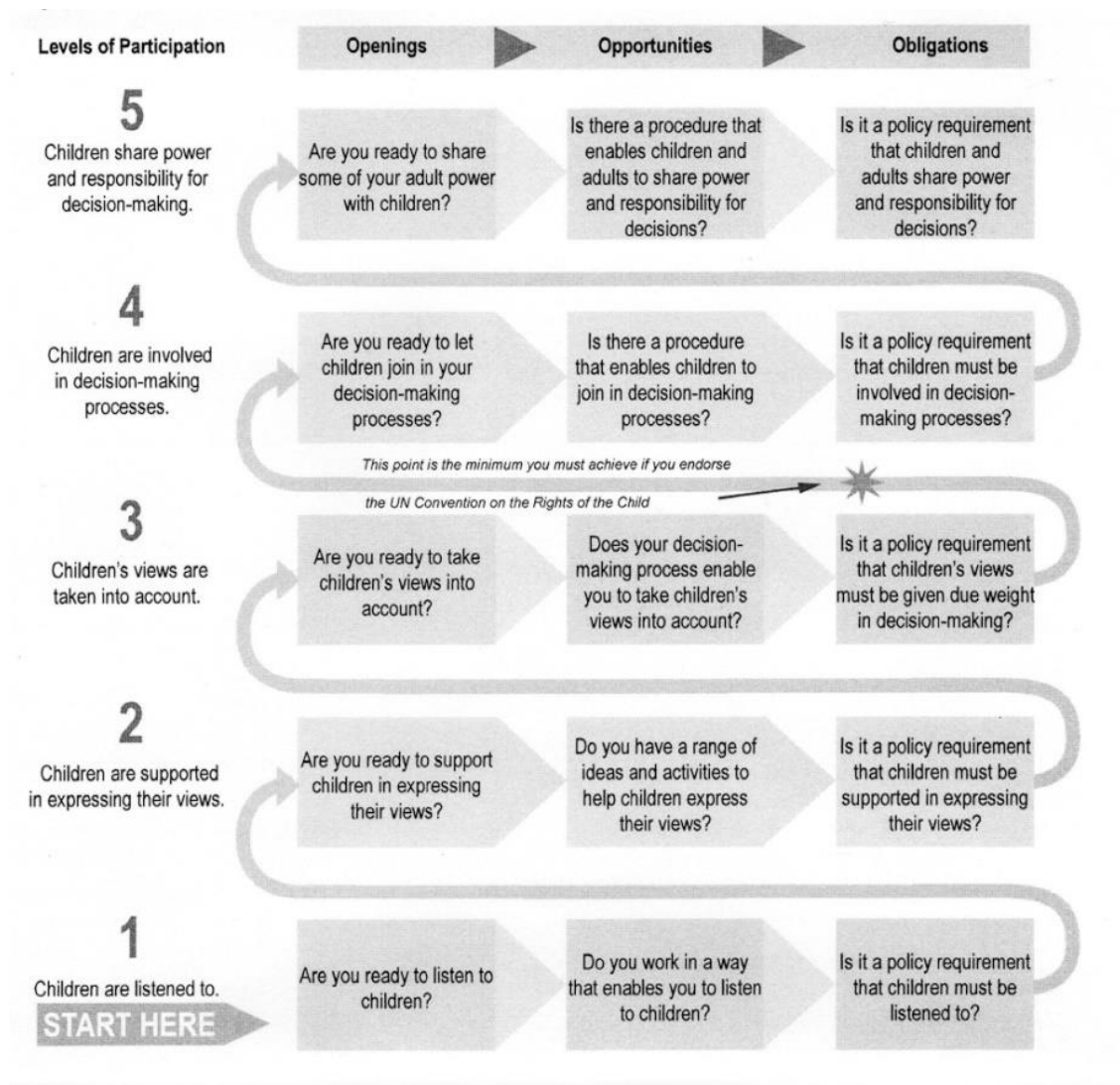
prosessissa. Tässä on otettava huomioon lasten käsityskyky. Kukaan ei saa jäädä ulkopuolelle. (Hart 1999, 49–50.)

Aikuinen voi tukea lasten osallisuutta lasten kykyjen ja toiveiden mukaisesti. Aikuinen voi myös toimia lasten kanssa niin, että lapset eivät todellisuudessa ole osallisia. Osallisuudesta ei voi puhua, jos lapsilla ei ole tarpeeksi tietoa siitä, missä he ovat mukana ja miksi, jos lapset ovat mukana aikuisten lähtökohdista käsin toteuttamassa aikuisten ideoita, tai jos lapsia käytetään herättämään positiivisia tunteita hanketta kohtaan. Kun toiminta lähtee lasten aloitteesta ja lapset vapaaehtoisesti jakavat päätöksen teon aikuisten kanssa, heidän täytyy olla luottavaisia ja kyvykkäitä sekä uskoa omaan rooliinsa tasavertaisena yhteisön jäsenenä. Lasten luottamus siihen, että aikuinen voi auttaa kontrolloimatta, vaatii aikaa syntyäkseen. Aikuisen on oltava hyvä kuuntelija ja havainnoija tietääkseen, millaisen roolin voi lasten kanssa toimiessaan ottaa. (Hart 1999, 40–45.)

3.2 Osallisuuden kehittäminen

Shier (2006, 14–16) laati osallisuuden suunnittelun ja arvioinnin työkaluksi polkuja osallisuuteen -mallin (pathways to participation). Siinä osallisuudelle on määritelty viisi tasoa ja jokaiselle tasolle kolme toteutuksen astetta (Kuva 1). Näistä muodostuu viisi-toista kysymystä, joilla voidaan mitata osallisuuden toteutumista. Ensimmäisellä tasolla aikuiset kuuntelevat lasta. Aikuiset tukevat lasten mielipiteiden ja näkemysten ilmaisua mallin toisella tasolla. Kolmannella tasolla lasten mielipiteet otetaan huomioon päätöksenteossa. Lapset ovat mukana päätöksentekoprosessissa neljännellä tasolla. Viidennellä tasolla lapset jakavat päätöksenteon vallan ja vastuun yhdessä aikuisten kanssa. Jokainen taso toteutuu parhaimmillaan niin, lasten osallisuuden toteuttaminen kyseisen tason mukaisesti on aikuisten toimintaan kuuluva velvoite. (Shier 2006, 17.) Esimerkiksi kerhoympäristössä ensimmäisellä tasolla aikuiset voivat ensin olla halukkaita kuuntelemaan lasta, sitten he voivat valita ja kehittää sellaisia työtapoja, jotka edistävät lasten kuulemistä. Viime vaiheessa lasten kuuleminen on sisällytetty työn käytäntöihin ja työntekijät velvoitetaan kuulemaan lasta. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet toteutuvat kolmannen tason viimeisessä vaiheessa: kun aikuiset on toiminnassaan velvoitettu ottamaan lasten mielipiteet huomioon (Shier 2006, 17).

Shier (2006, 14–16) tuo esiin, että mallia on tarkoitus soveltaa kuin tikapuita: jokainen taso on oma tikaspuunsa, ja se, millä tikaspuulla seisotaan, määrittyy toteutettavan tehtävän kautta. Jotkut asiat hoituvat parhaiten ensimmäiseltä tikkaalta, ja toiset taas korkeammilta puolapuilta. Mallin tavoite ei ole työntää kaikkia toimimaan ylimmältä tikkaalta käsin. Mallin tarkoituksen mukainen käyttö on sitä, että erityisesti aikuiset voivat sen avulla nähdä, mitä he voivat omassa toiminnassaan muuttaa, jotta kiipeäminen ylemmille tikkaille onnistuisi tilanteessa, jossa se on perusteltua. (Shier 2006, 17–18.)

KUVIO 1. Polkuja osallisuuteen -malli (Shier 2006, 17)

3.3 Aiemmat hankkeet

Lähdin suunnittelemaan kerhokertoja perehtymällä aiempiin lasten osallisuushankkeisiin. Varhaiskasvatuksen ympäristöissä osallisuutta on tutkittu ja kehitetty runsaasti viime vuosina. Kolmas sektori on tuottanut oppaita päiväkotitoiminnan lisäksi lasten kerhoja varten. Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2014) oppaassa kuvataan menetelmiä, joilla alle kouluikäiset lapset voivat osallistua kerhokertojen sisällön suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Pelastakaa Lapset -järjestöllä on osallisuuden opas (2011) varhaiskasvatusympäristöihin. Eemelit, Pepit, Ninnit ja Nyytit (Maunula 2005) on pienryhmätoiminnan malli varhaiskasvatukseen. Osallisuuden kehittäminen on ollut keskeistä viime aikoina nuorison toimintaympäristöissä. Nuorten osallisuuden hankkeita ja tutkimusta on toteutettu kouluympäristössä, nuorisopalveluissa sekä kansalaisvaikuttamisen areenoilla. Lastensuojelu on tuottanut tutkimusta ja menetelmiä lapsen äänen kuulemiseen lastensuojelun prosesseissa. En kuitenkaan löytänyt hankkeita ja tutkimuksia, jotka olisi kohdistettu kerhomme kohderyhmään, 8–10-vuotiaisiin lapsiin vapaaajan toimissaan.

4 VERTAISRYHMÄN MERKITYS KESKILAPSUUDESSA

4.1 Kehitys keskilapsuudessa

Lapsuuden ikävuosia 7–12 kutsutaan keskilapsuudeksi (Pulkkinen 2002, 105). Lapsi oppii kouluiässä paljon uusia taitoja ja kehittää entisiä. Lasten kyky suunnitella toimintojaan, vertailla eri vaihtoehtojen paremmuutta ja onnistumisen mahdollisuuksia paranee. Pikkuhiljaa ajattelu muuttuu abstraktimmaksi. Lasten käsitys itsestään monipuolistuu ja he kykenevät ymmärtämään ja selittämään käyttäytymistään. He pystyvät arvioimaan ominaisuuksiaan ja vertaamaan itseään muihin. (Sinkkonen 2010, 37.)

Varsinkin varhaisessa keskilapsuudessa maailmankuva on usein mustavalkoinen ja oikeudentunto vahva. Kyky tuntea syyllisyyttä ja empatiaa sekä olla aidosti pahoillaan tuottamastaan mielipahasta kehittyvät. (Sinkkonen 2010, 33–35.) Asettumalla toisen asemaan lapsi oppii arvioimaan tämän tunteita, tarkoitusperiä ja toimintaa (Pulkkinen 2002, 114). Oikean ja väärän suhteellisuuden sekä tekojen ristiriitaisten motiivien ymmärtäminen alkavat sävyttää ja värittää kaksijakoista maailmankuvaa 10–12 -vuoden iässä. Tässä iässä lapsi on innokas kuuntelemaan aikuisia ja oppimaan heiltä. (Sinkkonen 2010, 35–37.)

Tytöt kehittyvät poikia aikaisemmin ja heille keskilapsuuden tehtävänä on fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen tasapainon löytäminen. Vaikka he saattavat olla keholtaan kehittyneitä, emotionaalisesti he ovat vielä lapsia. (Näre 2010, 43.) Keskilapsuudessa kiinnostus vastakkaista sukupuolta kohtaan herää, ja kiintymyksen tunteita alkaa muodostua (Pulkkinen 2002, 112).

Kouluikäiset pojat haluavat pukeutua ja leikata hiuksensa kuten ryhmän muutkin pojat. ”Tyttömäisyyttä” on kaikin keinoin vältettävä. (Sinkkonen 2010, 38.) Samanikäiset itseä muistuttavat tytöt ja oma äiti ovat tyttöjen itsetunnon muodostumiselle tärkeitä ihmisiä. Tyttö tarvitsee tukea itseilmaisun, itsetunnon ja harkintakyvyn kehittymiseen. (Näre 2010, 44–47.)

Nykylapsia vaaditaan itsenäistymään varhain (Näre 2010, 44.) Lapsen astuminen aikuisten luomaan kaupalliseen kulttuuriin sekä internetin runsas käyttö vähentävät leikkimistä. Lapset altistuvat aikuisten nautinnonhalulle liian aikaisin. Kyky vetää rajat suhteessa itseensä ja omaan ruumiiseen sekä fyysisessä että nettimaailmassa on muodostunut tärkeäksi lapsen rauhassa tapahtuvan ja turvallisen kehityksen kannalta. (Näre 2010, 51.)

4.2 Vertaisryhmän merkitys

Lapsen kanssa suunnilleen samanikäiset ja samalla emotionaalisella, tiedollisella tai sosiaalisella tasolla olevat lapset ovat hänen vertaisiaan. Vertaissuhteissa hankitaan lapsen hyvinvointiin ja tulevaisuuteen vaikuttavia tietoja, taitoja, asenteita ja kokemuksia. (Salmivalli 2005, 13.) Keskilapsuudessa ikätoverit ja ystävyysuhteet ovat aiempaa tärkeämmässä roolissa. Pojat muodostavat useammin isoja ryhmiä ja tytöt solmivat enemmän kahdenkeskisiä suhteita. Lapsen perusturvallisuuden kokemus vahvistuu kun hän tuntee yhteenkuuluvuutta muiden kanssa. (Ritokoski 2010, 59–60.) Lapsuuden tärkeitä kehitystehtäviä ovat hyväksytyksi tuleminen ryhmässä sekä ystävyysuhteiden muodostaminen. Onnistuminen molemmissa suojaa lasta ongelmilta vertaissuhteissa ja voi tukea hänen kehittymistään. (Salmivalli, 2005, 22.)

Jos lapsen käyttäytymisen sosiaaliset seuraukset ovat lapsen kannalta toivotunlaiset, häntä voidaan kutsua sosiaalisesti taitavaksi. Pääsemistä mukaan leikkiin tai lapsen toiminnan jatkumista voidaan pitää sosiaalisten taitojen tuloksina. Sosiaalisesti taitava lapsi onnistuu ylläpitämään myönteisiä vuorovaikutussuhteita toisiin samalla kun hän pyrkii omiin yksityisiin ja sosiaalisiin päämääriinsä. Ystävyysuhteissa tärkeää on yhteyden löytyminen kahden ihmisen välillä, ja se ei onneksi ole kiinni sosiaalisista taidoista. (Ritokoski 2010, 60–61.) Lapsi voi olla ryhmässä suosittu, ja silti jäädä ilman läheistä ystävää ja kokea yksinäisyyttä. Ryhmän torjumalla lapsella taas voi olla myönteisiä ystävyysuhteita. (Salmivalli 2005, 35.)

Sosiaalisten taitojen lisäksi lapsen asema ryhmässä voi määrittää myös ulkonäön, liikunnallisuuden, motoristen taitojen ja fyysisen erilaisuuden kautta (Salmivalli 2005, 29). Ulkoiset seikat korostuvat keskilapsuudessa ja nuoruudessa. Stereotypiat ja ennak-

koluulot tiettyä lasta kohtaan voivat johtaa lapsen torjumiseen tai kiusaamiseen riippumatta tämän sosiaalisista taidoista. (Ritokoski 2010, 62–64.)

Jos lasta ei hyväksytä ryhmän jäseneksi, seurauksia voivat olla kouluvaikeudet sekä tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmat (Ritokoski 2010, 66). Torjutut lapset saattavat todennäköisemmin jäädä ilman vastavuoroisia ystävyyssuhteita, kokea yksinäisyyttä ja pahimmillaan joutua kiusatuksi. Ryhmän ulkopuolelle jääminen tarkoittaa myös, että lapsi ei pääse harjoittelemaan sosiaalisia taitojaan kuten muut. (Salmivalli 2005, 33.)

Yhteistyötaidot, johtajuus, töiden jakaminen, erilaiset toimintatavat ja sovittujen sääntöjen kunnioittaminen ovat ryhmässä opittavia asioita. Vuorovaikutus muiden kanssa edistää omien tunteiden ymmärtämistä ja hallintaa, muiden tunteiden ymmärtämistä ja huomioonottamista sekä omien ja toisten tarpeiden yhteen sovittamista (Ritokoski 2010, 65.) Vertaillen itsensä toisiin ryhmän jäseniin lapsen itsetuntemus lisääntyy ja hän rakentaa käsitystä itsestään ja ominaisuuksistaan. Vertaisryhmä tarjoaa lapselle läheisyyttä ja kumppanuutta, yhteenkuuluvuuden tunteen ja ajanvietettä. Ryhmään kuuluminen merkitsee erityisen paljon lapselle, jonka kotiolot ovat vaikeat. (Salmivalli 2005, 32–34.)

Kun lasta vastaan hyökätään sanallisesti, fyysisesti tai epäsuoremmin aiheuttaen tieteen tahtoen pahaa mieltä tai vahinkoa, voidaan puhua kiusaamisesta. Kiusaaminen on yleensä toistuvaa, systemaattista ja kiusaajalla on yliote kiusattuun. Kiusatuksi joutuminen on lapselle vahingollisempaa kuin pelkkä ryhmän ulkopuolelle jääminen tai vastavuoroisen ystävän puute. (Salmivalli 2005, 43–45.) Hamaruksen (2012, 23-24) mukaan varhaista puuttumista helpottaa, jos kiusaamisen tunnusmerkeiksi sovitaan kiusatun subjektiivinen kokemus sekä kiusatun ja kiusaajan välinen valtaepätasapaino.

Sekä tytöillä että pojilla kielteinen käsitys itsestä aiheuttaa ongelmia vertaissuhteissa, mikä taas lisää lapsen arvottomuuden tunnetta. Eniten kiusatuksi joutuminen vaikuttaa kuitenkin lapsen käsitykseen muista ihmisistä. Kiusattu alkaa pitää muita ihmisiä epäluotettavina ja vihamielisinä, mistä voi seurata se, että lapsi vetäytyy sosiaalisista suhteista, eikä pyri läheisyyteen toisten kanssa. (Salmivalli 2005, 52–56.)

Jos toista pidetään ystävällisenä ja turvallisenä, ja itseä arvokkaana, lähtökohta vuorovaikutukseen on hyvä. (Salmivalli 2005, 122–125.) Lapsi pyrkii liittymään vertaisryhmään, ylläpitämään myönteisiä suhteita vertaisiin ja huolehtimaan siitä, että kaikilla on mukavaa sitä enemmän, mitä luotettavampina, ystävällisempinä ja auttavaisempina hän vertaisiaan pitää (Salmivalli 2005, 118.)

4.3 Kiusaaminen

Lapsen torjuminen ryhmästä tapahtuu yksilön ja ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa (Salmivalli 2005, 189). Kiusaaminen alkaa usein salakavalasti ja kiusatun itsensäkin voi olla vaikea tunnistaa sitä (Hamarus 2012, 27). Kun kiusaaminen ryhmässä alkaa, jokainen ryhmän jäsen valitsee suhteensa kiusattuun, kiusaajaan ja kiusaamiseen. Jos kiusaamiseen ei heti puututa, ryhmän jäsenten väliset suhteet ja roolit muodostuvat pysyviksi ja kiusaamista on vaikeampi lopettaa. (Hamarus 2012, 24.) Jos ryhmä ei ole valmis muuttamaan käsityksiään lapsesta ja suhtautumistaan tähän, ei auta vaikka lapselle opetetaan sosiaalisia taitoja. Kun vaikutetaan ympäristöön niin, että se alkaa suhtautua torjuttuun tai kiusattuun lapseen toisin, lapsenkin käyttäytymisen muuttuminen tulee mahdolliseksi. Lisäksi kiusaamiseen on puututtava akuutisti aina sitä huomattaessa. Kiusaajalle on tehtävä selväksi, että hänen toimintaansa ei hyväksytä ja hänen on se lopetettava. (Salmivalli 2005, 189.) Lapset, jotka eivät itse osallistu kiusaamiseen, kärsivät siitä ja toivovat, että aikuinen puuttuisi tilanteeseen (Hamarus 2012, 29).

Kiusaamalla toista lapsi voi tällä kielteisellä keinolla hankkia itselleen aseman ryhmässä ja tunnustusta. Kun kiusatun kustannuksella nauretaan, nauraminen yhdistää kiusaajia. Kiusaaja saattaa pohjimmiltaan kokea tai pelätä, että hän ei ole arvostettu ja jää yksin, tai jopa että joutuu itse kiusatuksi. (Hamarus 2012, 43-45.) Aikuisen kannattaa pohtia lasten kanssa kiusaamista kiusatun näkökulmasta. Lapsen empaattisuus kehittyy tällaisen pohdinnan kautta. (Hamarus 2012, 18.)

Aikuisen on tärkeää vahvistaa kiusatun itsetuntoa huomaamalla ja kehumalla tämän vahvuuksia. Jos lasten kanssa puhutaan siitä, että kiusaaminen on kiusaajan keino hankkia suosiota ja valtaa, kiusattu ei syyllistä itseään, ja muut lapset voivat miettiä suhdetaan kiusaamiseen. Yhdessä kiusaajan kanssa aikuinen voi löytää tämän hyviä ominai-

suuksia ja vahvuuksia, joiden avulla tämä voi tulla hyväksytyksi ryhmässä tarvitsematta turvautua kiusaamiseen. (Hamarus 2012, 51.)

Kun ryhmän jäsenet kuuntelevat toisiaan, haluavat olla lähellä toisiaan, nauravat ja leikkivät yhdessä ja ilmaisevat tunteitaan, ryhmä on melko turvallinen (Aalto 2000, 71.) Jos ihminen kokee ryhmän turvalliseksi, hän uskaltaa olla oma itsensä saaden hyväksyntää ja välittämistä osakseen. Hänen itsetuntonsa vahvistuu, ja hän kykenee välittämään ryhmän toisista jäsenistä. Turvattomassa ryhmässä pelko estää avoimuutta ja itseilmaisua, ja silloin on vaikea välittää muista ryhmäläisistä. (Aalto 2000, 17.) Aalto (2000, 69) määrittelee ryhmäytymisen prosessiksi, jossa ryhmän turvallisuus kasvaa toiminnallisten harjoitteiden kautta.

6 KERHOILTOJEN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

Osallisuutta on se, että minua tarvitaan, jotta homma toimisi. Osallisuuden mahdollistavien menetelmien käyttö sekä lapsen osallistumisen mahdollisuuksien ja valintojen näkyväksi tekeminen lisää lasten osallisuuden kokemusta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli suunnitella ja toteuttaa lasten osallisuuteen perustuva kerhokertojen kokonaisuus. Lasten anonymiteetin varmistamiseksi käytän opinnäytetyöraportissani lapsista keksittyjä nimiä.

6.1 Suunnittelu ennen kerhon alkua

Käytin suunnittelun perustana Shierin polkuja osallisuuteen -mallia (pathways to participation). Ennen kerhokertojen alkua pidetyissä suunnittelutapaamisissa kerroin muille kerho-ohjaajille osallisuudesta, sen merkityksestä ja siitä miten sitä voi käytännössä toteuttaa. Shierin (2006, 17) mallin mukaan osallisuuden toisella tasolla aikuisten tehtävä on tukea lasta ilmaisemaan näkemyksiään. Lasten mielipiteiden, näkemysten ja kokemusten ilmaisemisen tukena käytimme kerho-illoissa sanallisen ilmaisun rinnalla piirtämistä, maalaamista ja valokuvausta. Shierin (2006, 17) mallin kolmannen tason edellytysten mukaisesti me aikuiset otimme syksyn aikana lasten mielipiteet huomioon tehdessämme päätöksiä. Lapset olivat kuitenkin mahdollisimman monessa asiassa mukana tekemässä päätöksiä yhdessä aikuisten kanssa, ja joissakin asioissa me aikuiset vain tuimme lapsia päättämään asioista keskenään. Lasten keskinäinen päätöksen teko on Shierin (2006, 17) mallin mukaan eniten lasten osallisuutta mahdollistava menetelmä.

Jotta lasten osallisuus voisi toteutua, valitsin päätöksenteon ohjenuoriksi Hartin (1999, 49) kuvaamat demokraattisen päätöksenteon edellytykset: annoimme tietoa lapsille, kerroimme missä mennään ja miksi. Arvioimme tehtyjä ratkaisuja yhdessä lasten kanssa. Toiminnan suunnittelulle antoi suuntaviivoja myös Pelastakaa Lapset ry:n (2011, 78–84) osallisuuden lähtökohdat -ohjeistus, joka monilta osin on yhdenmukainen Hartin (1999, 49) kuvaamien demokraattisen päätöksenteon edellytysten kanssa.

Turjan (2007, 171) mukaan osallisuutta ei ole ilman kokemusta osallisuudesta. Teke-mällä näkyväksi lasten valinnanmahdollisuuksia, toiveiden esittämistä ja toteuttamista lapset tulevat tietoisiksi osallisuudestaan ja voivat pohtia sitä suhteessa toimintaan ja elämäänsä.

Suunnittelimme ensimmäisen kerhokerran vapaaehtoisten ohjaajien kanssa yksityiskoh-taisesti. Kerhoillan tavoitteena oli tutustuminen, lasten innostuminen kerhosta, lasten tukeminen kerhoon liittyvien toiveiden ja ideoiden ilmaisussa, niiden kuuntelu ja doku-mentointi. Useat vanhemmat olivat kirjoittaneet lasten ilmoittautumislomakkeisiin, että leipominen oli lapselle mieluisaa. Päätimme, että ensimmäisenä kerhoiltana leivom-me yhdessä lasten kanssa teeleipiä kerhossa syötäväksi iltapalaksi.

6.2 Tutustumista ja ideointia

Kuusi lasta saapui kerhoon melko täsmällisesti puoli kuudelta. Kokoonnuimme yhtei-seen aloitukseen ja kerroin lapsille tekeväni opinnäytetyötä ja kirjoittavani siihen tästä kerhosta. Noudattaen Hartin (1999, 49) demokraattisen päätöksenteon edellytyksiä ker-roin myös valtasuhteista: että kerhon tarkoitus on lähteä lasten toiveista ja ideoista ja siitä, että suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä kerhon toiminta. Lopullinen ratkaisuväl-tä kerhon rakenteiden, rahankäytön ja arvojen toteuttamisen suhteen säilyisi meillä aikui-silla, jotka toimimme järjestön vapaaehtoisina. Lasten todellisista vaikutusmahdolti-suuksista selkeästi ja rehellisesti kertominen on tärkeää alusta asti (Hart 1999, 46.)

Aloitimme tutustumisen toisiimme nimi-kierroksella, jolloin jokainen sai lisätä nimensä perään jonkun eläimen, joka sai alkaa samalla kirjaimella kuin oma nimi tai millä taha-nsa kirjaimella. Nimi ja eläin -kierroksesta tulikin lasten toivomuksesta tapa aloittaa jo-kainen kerhokerta.

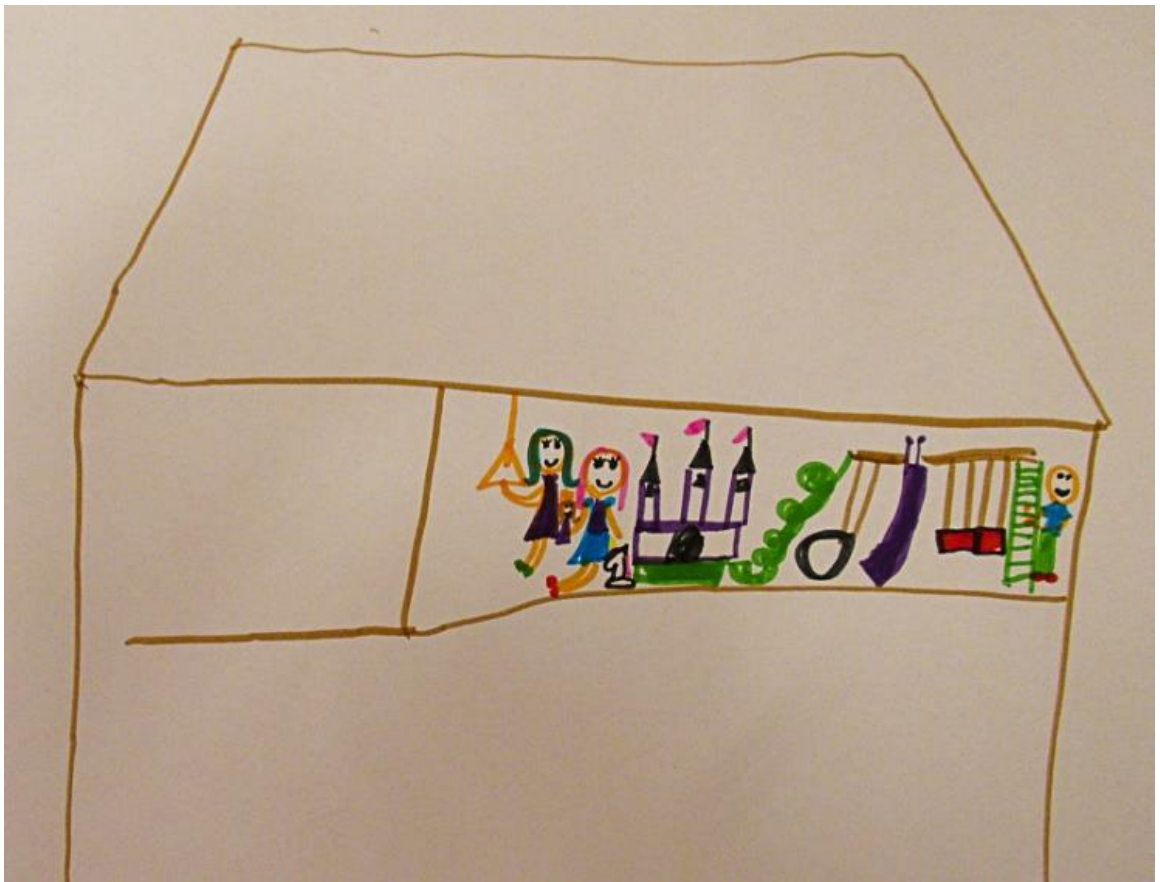
Kuten Shier (2001,17) toteaa, aikuisten tehtävä on tukea lasten mahdollisuuksia ilmaista näkemyksiään. Toiminnan, kuten leipomisen kautta ja piirtämällä toiveista kertominen voi olla osalle lapsista luontevampaa kuin vain aikuisten kysymyksiin vastailu. Muuta-mien tutustumisleikkien jälkeen jakauduimme kahteen ryhmään: puolet lapsista lähti leipomaan ohjaajan kanssa teeleipiä, ja loput jäivät piirtämään. Sitten vaihdettiin vuoro-

ja. Jokainen piirsi unelmien kerho -aiheisen piirustuksen, myös aikuiset. Samalla ohjaajat juttelivat lasten kanssa siitä, mitä kaikkea kerhossa olisi kiva tehdä.

Piirtämisen kautta tuli esille ehdotuksia, joita lapset eivät muuten ilmaisseet. 9-vuotias Lotta joka oli ensimmäisellä kerralla hyvin hiljainen, eikä juteltaessa kertonut mitä haluaisi tehdä kerhossa, piirsi tarkkaa ja yksityiskohtaista jälkeä. Kun kysyin häneltä, kuvaako hänen piirustuksensa leikkittelineitä (KUVA 2), hän vastasi

Joo. Joskus mä tykkään tehdä sellasta.

Lapsilla oli hetkiä, etteivät he keksineet mitä piirtäisivät unelmien kerhosta. Juttelimme heidän harrastuksistaan ja tekemisistään. Puheissa nousi esiin että lapsista olisi hauskaa lähteä retkelle, tehdä nuotio ja paistaa makkaraa. Piirustuksissa näkyi toiveita musiikista, diskosta, leikkittelineistä sekä monenlaisista leipomisista.

KUVA 2. Toiveita kerhoon.

Ensimmäisillä kerhokerroilla meillä oli teipillä seinään kiinnitettynä iso paperi, johon lapset saivat milloin tahansa kirjoittaa mieleensä tulevan toiveen siitä, mitä kerhossa voisi tehdä. Ensi alkuun kun lapset olivat vielä arkoja, heitä piti rohkaista toiveiden kirjaamiseen. Myöhemmin lapset alkoivat oma-aloitteisesti lisätä toiveitaan siihen. Se, että lapsi näkee, että hänen ajatuksiaan dokumentoidaan, antaa lapselle kokemuksen, että häntä arvostetaan ja hänen ajatuksensa ovat muidenkin mielestä tärkeitä (Karlsson 2014, 239).

Laila kysyi, voitaisiinko kerhossa leikkiä kaikenlaisia leikkejä. Kysyin, oliko hänellä joku leikki, jonka hän haluaisi opettaa minulle. Laila pyysi minua valitsemaan joko lapsellisen leikin tai vähän isommille sopivan leikin. Sanoin, että lapsellinen leikki vaikka. Hän kuvasi sen jälkeen ”Yksi pieni elefantti marssi näin” -laululeikin ja illan aikana leikimme sen kerran kaikki yhdessä. Leikki saa alkunsa yhteisöllisyydessä ja luo sitä, leikki ryhmäyttää. Leikki on tärkeää kouluiässäkin. (Karlsson 2014, 163–167.)

Ensimmäisellä kerhokerralla esittelimme lapsille yhden ohjaajan itse tekemän nallen kerhomaskottina ja kysyimme, haluaisivatko lapset antaa sille nimen. Maskotista oli hyviä kokemuksia muun muassa Parasta Lapsille ry:n leireiltä ja viikonlopputoiminnasta. Sen kautta oli mahdollista ottaa puheeksi asioita ja se innosti lapsia luovuuteen. Nallessa oli silminä ja kuonona napit. Lapset ihastuivat siihen oitis ja se nimettiin äänestyksen tuloksena Nappiseksi. Äänestykseen osallistuimme myös me ohjaajat ja tässä huomaisin, että lapset ottivat äänestäessään mallia aikuisista. He katsoivat, mitä ohjaajat äänestivät ja äänestivät samoin. Toinen nimivaihtoehto olisi voinut voittaa ilman aikuisia. Suvi kysyi, voidaanko Nappiselle pitää syntymäpäiväjuhlat, ja voidaanko Nappiselle tehdä vaatteita kerhossa. Muut lapset olivat myös innostuneita näistä ideoista ja sovimme, että kummatkin ehdotukset toteutetaan.

Ensimmäisen kerhokerran lopussa kysyin lapsilta, kuinka moni haluaa tulla uudelleen kerhoon – pyysin nostamaan peukun pystyyn, jos haluaa. Yksi lapsista empi, muut nostivat peukun selvästi pystyyn. Kaikki tulivat seuraavallakin kerralla.

Seuraavat kerhokerrat toteutimme lasten toiveiden pohjalta. Simola ehdotti jo keväällä kerhoa valmistellessamme kerhoillalle tietynlaista rakennetta, jonka minä ja ohjaajat hyväksyimme. Iltojen kulku oli seuraavanlainen: aloituspiiri, tutustumis- ja ryhmäyty-

misleikkejä, jokin varsinainen tekeminen kuten askartelu tai piirtäminen, leipominen, sitten iltapalan syönti ja yhteinen lopetushetki (Liite 1). Yhteisellä iltapalalla suunnitelimme lasten kanssa seuraavan kerran tekemiset ja sen, mitä leivotaan ensi tiistaina iltapalaksi. Yleensä kysyimme lapsilta ehdotuksia. Joskus lapset pyysivät puheenvuoroja, joskus vain huutelivat ideoitaan, ja niistä äänestettiin. Hartin (1999, 49) mukaan jokaisella pitää olla yhtäläiset osallistumisen mahdollisuudet. Useimmiten teimmekin niin, että puheenvuoro kiersi kaikilla ja jokainen sai kertoa mitä mieluiten tekisi ja leipoisi ensi kerralla. Lopuksi kokosin yhteen lasten sanomiset ja tarkensin, olinko ymmärtänyt oikein. Jos äänestys päättyi tasan, arvoimme.

Kun lapset esittivät toiveita, joita ei ollut mahdollista toteuttaa, perustelimme asian lapsille, ja yritimme löytää vaihtoehtoja. Pyrimme myös antamaan avoimesti lapsille kaiken tarpeellisen tiedon, mikä voisi vaikuttaa ratkaisuihin. Lapset esittivät varsinkin aluksi kysymyksiä rahasta ja siitä ostammeko me ohjaajat omalla rahalla iltapalatarvikkeet. Vastasimme avoimesti. Kuten Hart (1999, 49) sanoo, prosessin on oltava läpinäkyvä ja valtasuhteiden selvät. Se, että sanoimme olevamme kerhossa vapaaehtoisesti, ilman palkkaa, oli lapsille yllätys. Kerroimme, että olemme heidän kanssaan siksi, että se on meistä mukavaa ja oikeasti haluamme olla kerhossa.

Meillä oli jatkuvasti esillä iso toivepaperi, johon lapset saivat kirjoittaa toiveitaan. Teimme kerhosäännöt pienryhmissä, ja kokosimme ne yhteen vihkoksi. Kansilehteen tuli jokaisen nimikirjoitus. Aina uuden lapsen tullessa kerhoon, hän luki ja allekirjoitti yhteiset säännöt, sekä sai ehdottaa uusia sääntöjä vihkoon lisättäväksi. Näin jokainen pääsi osalliseksi yhteisen olemisen tavan rakentamisesta. Hartin (1999, 49) mukaan dialogisuus on tärkeää säännöistä sovittaessa, ja niistä pitää voida keskustella aina uudelleen.

Toisella kerhokerralla joku lapsista esitti toivomuksen, että leikittäisiin ulkona. Osa lapsista ei halunnut ulos, mutta menimme silti. Lapset halusivat leikkiä kymmentä tikkua laudalla ja kirkonrottaa. Ulosmeno heti yhteisen aloituspiirin jälkeen vakiintui ja jopa sateella lapset halusivat ulos - kaikki. Leikeissäkin pyrimme demokraattiseen päätöksentekoon: kuuntelimme ehdotuksia ja äänestimme. Ajan säästämiseksi me ohjaajat silloin tällöin päätimme leikin. Vaikka osa lapsista vastusteli valitsemiamme leikkejä aluksi, lopulta he eivät olisi halunneet lopettaa niitä. Ulkoleikeissä lapset saivat purkaa

energiaa. Leikkipuiston sisätilat olivat kodikkaat ja monipuoliset, mutta eivät sopineet juoksu- ja riehumisleikkeihin.

Kolmannella kerhokerralla toteutimme muunnellusti lasten toivoman nuotioretken. Olin selvittänyt, että lähimmälle nuotiopaikalle oli liian pitkä matka, emmekä ehtisi sinne kerhoajan puitteissa. Selitin asian lapsille ja he ymmärsivät tilanteen. Leikkipuistossa oli sähkögrilli, jonka otimme pihalle. Paistoimme siinä makkarat, keitimme lasten toivoman retkikaakaan, istuimme ulos pöydän ympärille syömään ja paahdoimme tuikkukynttilöiden liekeissä vaahtokarkkeja. Kun lopetushetkessä pyysin jokaista kertomaan, mikä oli illassa parasta, moni vastasi että pimeässä oleminen, useampi vielä että vaahtokarkit ja syöminen. Ennen kotiinlähtöä leikimme rikkinäistä puhelinta yhdessä, ja matkaa korvasta korvaan kulki tyytyväisiä viestejä:

tää kerho on kiva

täällä on kivaa

ohjaajat on kivoja.

Ensimmäisen kerhokerran jälkeen lapsia tuli pikkuhiljaa lisää. Melkein jokaisella kerhokerralla tuli yksi tai useampi uusi lapsi ovelle ja kysyi, saako tulla kerhoon. Usein kysyjä oli jonkun kerholaisen kaveri, jonka tämä oli houkutellut kerhoon. Aina mukaan houkuteltu kaveri ei kuitenkaan viihtynyt kerhossa ja jäi sitten pois.

6.3 Ryhmä koossa – valokuvausluvut ja Nappisen syntymäpäivät

Lokakuussa, kun ilmoittautuneita lapsia oli jo kuusitoista, puhuimme lasten kanssa siitä, otetaanko kerhoon vielä lisää osallistujia. Moni lapsi sanoi, että olisi kiva, jos kerhoon tulisi vieläkin lisää lapsia, se mahdollistaisi erilaisia leikkejä. Kerroin lapsille, että meidän ohjaajien näkemys oli, että ei otettaisi enempää, koska aloituspiiri aina vähän myöhästyy uuden tulijan tietoja selviteltäessä. Tämä vie aikaa muiltakin tekemisiltä kerhossa, ja tutustumiseen ja kerhon tavoille oppimiseen menee oma aikansa. Lapset hyväksyivät näkökulmamme, eikä kerhoon enää otettu uusia lapsia 28.10. jälkeen. Vaikka ilmoittautuneita oli kuusitoista, kaksi ilmoittautunutta lasta ei koskaan ilmestynyt kerhoon, ja yksi myöhemmin ilmoittautuneista kävi kerhossa vain kerran. Suurin määrä

sille lapsille. Tämä sopi kaikille paitsi yhdelle perheelle, jossa vanhemmat kielsivät kuvien antamisen, mutta eivät kuvaamista.

Syyskuun lopussa toin Parasta lapsille ry:n kameran kerhoon, ja kerroin lapsille, että he voivat ottaa kuvia kerhosta, jos haluavat. Sanoin, että voimme kerhon lopussa koota ja antaa kuvia kaikille kerholaisille muistoksi. Sovin lasten kanssa, että kuvata voi vuorotellen. Neljä lasta otti kuvia sinä iltana. Monilta kameran käyttö unohtui, leikkiminen oli hausempaa, mutta muutama lapsi nautti kuvaamisesta. Niko ilmoitti kesken illan, että häntä ei enää saa kuvata. Sovimme, ettei häntä kuvata. Lapsen oikeuksien sopimuksen (Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991) mukaisesti lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä itseään koskevissa asioissa, ja hänen mielipiteensä on otettava huomioon.

Kamera oli käytössä seuraavallakin kerhokerralla. Sitä seuraavalla kerralla puhuimme valokuvista ja kuvaamisesta, ja kerroin lapsille, millaiset luvat valokuviin liittyen heidän vanhemmiltaan on pyydetty. Asiasta syntyi vilkas ja tunnepitoinen keskustelu. 10-vuotias Tanja kielsi sellaisten kuvien julkaisemisen ja muille lapsille jakamisen, joissa hän oli mukana. Hän oli nähnyt netissä sellaisia kuvia ja videoita, jotka on tarkoitettu vain aikuisille. Hän pelkäsi, että hänen kuviaan käytettäisiin väärin. Osa lapsista noudatti hänen esimerkkiään. Noin puolet lapsista oli sitä mieltä, että heidän kuviaan saa julkaista ja antaa toisille. Muutama ilmoitti, että hän haluaa kuvia kerhosta muistoksi ja että kuvia hänestä saa antaa muille, mutta ei julkaista. Kirjasin lasten mielipiteet kerhoviikkoon. Lapsilla on oikeus kieltäytyä kuvista, ja kunnioitimme heidän toiveitaan. Sovimme siitä, että aina kun ottaa valokuvia kerhossa, jokainen kysyy kuvattavilta, saako kuvata. Samoin sovimme, että tällöin se, jonka kuvia ei saa jakaa, poistuu kuvasta. Näin lapset, joka halusivat kuvia muistoksi, ja jotka halusivat olla kuvissa, saivat kuvia kerhosta.

Päätimme illan kiitoskierrökseen, jossa jokainen vuorollaan sai kiittää jostakin tai jotakuta. Laila kiitti siitä, että sai tulla kerhoon.

Nappisen syntymäpäivät olivat syksyn odotettu tapaus. Lapset kysyivät:

”Saako Nappiselle tuoda lahjoja?”

Ohjaajat valitsivat päivämäärän, koska eihän syntymäpäivästä voi äänestää, se on silloin kun se on. Valitsimme ajankohdaksi marraskuun puolivälin. Kolme 9-vuotiasta lasta teki kotonaan Nappiselle kortit ja yksi lisäksi lahjan, 10-vuotias Riina taas kysyi, miksi Nappiselle pidetään juhlat, kun se ei ole edes oikea. Kun suunnittelimme juhlia lasten kanssa aloituspiirissä keskustellen, ensimmäiseksi suunniteltavaksi tuli syntymäpäivillä tarjottava kakku. Juhlia edeltävällä kerralla piirsimme ja maalaamme vesiväreillä unelmien syntymäpäiväjuhlat. Ennen kuin aloimme piirtää, pyysin jokaista kertomaan muiston parhaista syntymäpäivistä, joilla on ollut. Maalaamisen ohessa juttelimme siitä, mitä juhlissa tarjottaisiin, miten ruokasali koristeltaisiin ja mitä juhlissa tehtäisiin.

Kun juttelimme lasten maalausista ja niissä näkyvistä asioista, nousi esiin ideoita, joita lapset eivät olleet ääneen ehdottaneet. Ada oli piirtänyt kulhollisen tarjottavia herkkuja juhlapöydälle. Kun kysyin, mitä kulhossa on, Ada vastasi, että vaikka popcornia. Lotan piirroksessa oli värikkäitä mehuja pilleineen. Keskustelun tuloksena juhliin päätettiin järjestää musiikkia ja musiikkileikkejä ja lapset toisivat hauskoja pelejä kotoaan. Juhlahuone koristeltaisiin ilmapalloilla ja koristenauhoin sekä lasten maalausilla. Leivottaisiin suklaakakku, joka koristeltaisiin kermavaahdolla ja karkeilla. Juotaisiin mansikka- ja päärynämehua pilleillä. Tarjolla olisi myös popcornia. Nappiselle laulettaisiin ”Paljon onnea vaan”.

Mieluisaksi tavaksi lopettaa kerho oli tullut rikkinäinen puhelin -leikki.

6.4 Kiusaaminen ja ryhmäytyminen

Yhdeksänvuotias Lotta oli alussa hiljainen, mutta rohkaistui pian. Hänen vanhempansa olivat kirjoittaneet ilmoittautumislomakkeeseen, että hänellä on kielellisen kehityksen viivästymä, että hän pärjää hyvin ryhmässä ja käy erityisluokkaa. Lotta pärjäsikin ryhmässä, vaikka hänen sosiaaliset taitonsa olivat hieman heikommat kuin toisilla lapsilla. Hänen hitautensa lukemisessa ja kirjoittamisessa sekä omanlaisensa käyttäytyminen herättivät aluksi ihmettelyä toisissa lapsissa ja kiusaamista ilmeni. Suurin osa lapsista ei osallistunut kiusaamiseen, vaan he leikkivät mielellään ja täysillä Lotan kanssa. Mariam ja Nina usein kommentoivat hämmennystä herättäneitä tilanteita, ja selvästi ymmärsivät, että Lotta vain ei osannut aina ilmaista itseään selkeästi.

Keskustelimme ohjaajien kesken kiusaamiseen puuttumisesta ja siitä, miten tärkeää puuttuminen on. Puutuimme kiusaamistilanteisiin huomattessamme ne. Hamaruksen (2012, 29) mukaan useimmat lapset eivät hyväksy kiusaamista ja kärsivät joutuessaan todistamaan sitä. Keskustelimme useamman kerran yhdessä lasten kanssa siitä, miltä tuntuu kun joutuu kiusatuksi. Toisen kokemuksen ja tunteiden pohtiminen kehittää lapsen empatiakykyä (Hamarus 2012, 18).

Syksyn kuluessa teimme kolme kertaa aloituspiirissä tunneilmastokartoituksen valitsemalla mielialaamme kuvaavan naamakuvan valmiista tunneilmastokartasta tai piirtämällä oman vaihtoehdon ja kertomalla omasta tunteestamme muille. Laila, joka ilmaisi keran olevansa pahoillaan. Edellisellä kerralla hän oli nauranut lähes hysteerisesti yhdessä Tanjan kanssa Lotan sanottua jotain. Sinkkosen (2010, 33–35) mukaan lapsi alkaa keskilapsuudessa olla vilpittömästi pahoillaan huomattessaan aiheuttaneensa toiselle harmia.

Mulla on anteekspyytävä olo. Ku mä oon vähän riehunu täällä.

Lokakuussa luin aloituspiirissä lapsille suomeksi kääntämäni tarinan sinisestä koirasta (Brems & Conickx i.a.a), jota toiset koirat pilkkasivat sen oudon värin vuoksi. Tarinan jälkeen keskustelimme kiusaamisesta tarinaan liittyvän manuaalin pohjalta (Brems & Conickx i.a.b) Moni lapsista halusi kertoa, miten häntäkin oli joskus kiusattu. Kirjoitin siitä kerho-ohjaajien fb-ryhmään.

Sinisen koiran tarina herätti keskustelua lasten kokemuksista, siitä miten ketäkin on nimitelty joskus ikävästi - monella lapsella oli siitä kokemuksia.

Lotan kiusaaminen ei loppunut tähän kokonaan, mutta keskustelu jäi elämään lasten mielissä. Opinnäytepäiväkirjaani marraskuun neljäntenä päivänä kirjoittamani rivit kuvaavat omaa turhautumistani, kun kiusaaminen ei heti loppunutkaan.

Hermostui mennä Tanjan kanssa. Kiusaavat edelleen Lottaa.

Muutaman viikon kuluttua ensimmäisestä keskustelusta otin aloituspiirissä puheeksi toisille nauramisen. Kerroin lapsille, että olen huomannut että kerhossa aina välillä nau-

retaan jollekulle. Sanoin ymmärtäväni, että jotkut asiat voivat tuntua hassuilta. Hetki oli hyvä, koska Lotta oli ilmoittanut, ettei tule sillä kertaa, eikä siis ollut paikalla. Tanja sanoi heti, että kun Lotta puhuu niin oudosti. Lapset siis paikallistivat toisille nauramisen heti Lottaan. Kysyin lapsilta, mitä he ajattelevat, miltä se tuntuu, kun toiset nauravat sinulle. Puhuimme sitten siitä, miltä tuntuu joutua pilkallisen naurun kohteeksi. Kaikki lapset paitsi Tanja, ja kaikki ohjaajat muistivat jonkun tilanteen jossa heille oli naurettu. Jokainen kertoi tarinansa muille. Keskustelun lopuksi puhuimme, mitä voisimme yhdessä tehdä, ettei kenellekään kerhossa tule paha mieli.

Seuraavalla kerhokerralla me aikuiset huomasimme, että nauraminen ei kokonaan loppunut tähänkään. Kun Tanja naurahti, kaksi muuta lasta otti hänestä mallia. Jotkut lapsista muuttivat kuitenkin käyttäytymistään tilanteessa. Lotta oli sanonut ruoan olleen kiva. Mariam auttoi Lottaa muotoilemaan lauseensa ymmärrettävämpään muotoon.

Tarkoitaksä että ruoka oli hyvää?

Kysyin siinä tilanteessa lapsilta, muistavatko he mitä puhuttiin toisille nauramisesta. Niko muisti viime kerrasta yhteisen sopimuksen, että kenellekään ei naureta ettei tule paha mieli. Lotalle nauraminen oli Tanjalle keino saada suosiota ja valtaa ryhmässä. Hamaruksen (2012, 49) mukaan kiusaaminen on väline hyväksynnän saamiseen ja ystäväpiirin takaamiseen. Niko ja Mariam eivät käytöksellään enää pönkittäneet Tanjan valta-asemaa.

Kerran aloituspiirissä tunneilmastokartoitusta tehdessämme Tanja lähetti merkitseviä katseita Lailalle Lotan puheenvuoron aikana. Hän kirjoitti paperinsa taakse viestin, ja ojensi sitä Lailalle. Pyysin Tanjaa keskittymään vain oman tunteensa valitsemiseen, mutta hän haki Lailan huomiota. Otin paperin Tanjalta, ja hän oli kirjoittanut siihen

Muistatko viime kerran

Edellisellä kerralla he olivat nauraneet Lotan puhettavalle yhdessä.

Lotta itse ei useimmiten reagoinut nauramiseen. Kerran, kun jotkut nauroivat hänen sanomiselleen iltapalapöydässä, hän kysyi kovaan ääneen:

Mitä?!

Lotta sai tarpeekseen siitä, että aina uuden lapsen tullessa kerhoon tämä ihmetteli sitä, millä luokalla Lotta on. Koska hän ei osannut vielä kunnolla lukea eikä kirjoittaa, lapset eivät millään uskoneet hänen olevan kolmannella luokalla. Aiemmin Lotta ei ollut reagoinut, mutta mitta oli tullut täyteen ja hän osoitti vihastumisensa.

Ohjaajien kesken sovimme, että joku meistä pysyttelisi aina mukana niissä toimissa, joissa Lotta oli, jotta Lotta saisi tukea vuorovaikutukseensa toisten lasten kanssa tarvittaessa. Siten myös mahdolliseen kiusaamiseen saatettiin puuttua välittömästi.

Lokakuussa lapset askartelivat vanhemmilleen kerhokirjeet, joissa kertoivat jotain kerhosta, tai joihin vain piirsivät. He innostuivat siitä, että kirje lähetettiin postin kautta. Suunnittelimme ja askartelimme vaatemallistoa Nappiselle. Alkusyksystä toimimme niin, että jokainen lapsi vuorollaan osallistui jokaiseen tekemiseen, paitsi jos ehdottomasti ei halunnut. Aluksi jokainen halusikin kokeilla kaikkea. Myöhemmin huomattiin, että askartelua ei aina ehtinyt tehdä kunnolla, jos välillä lähti leipomaan iltapalaa. Lapset saivat sitten keskittyä siihen, mitä mieluiten tekivät. Syksyn mittaan innostus osallistua leipomiseen väheni jonkin verran.

Nappisen syntymäpäivät vietettiin onnistuneesti. Musiikkileikkien sijaan aika kuluikin ilmapalloista hauskoja hahmoja muotoillessa. Seuraavilla kerroilla alettiin tehdä yhdessä ideoituja reseptikirjoja. Lapset halusivat aina reseptin kaikista iltapaloista, joita kerhossa teimme. Päätimme koota ne vihoksi ja liittää mukaan kuvia kerhosta, ruoanlaitosta ja kavereista. Reseptikirjojen teko oli mieluisaa melkein joka lapselle, ja niitä tehtiin kahdella kerhokerralla. Niko oli ainoa, joka keräsi itselleen reseptit ja sai omat valokuvansa, muttei välittänyt askarrella vihkoa.

Kerhoillan aikana lapsilla oli myös joutoaikaa itselle mieluisaan tekemiseen, toiminta ei ollut aina ohjattua. Leikkihuoneen tila oli lasten osallisuuden kannalta toimiva. Tilan on oltava lapsiystävällinen ja tarjottava mahdollisuuksia lasten omaehtoiseen tekemiseen (Pelastakaa Lapset 2011, 4–8). Siellä oli pelejä ja leluja lasten ulottuvilla. Lotta löysi barbinuket, ja leikki alkuaikoina mielellään niillä yksin. Lähestyin häntä kokeillen, ha-

lusiko hän seuraa leikkiinsä, mutta hän ilmaisi leikkivänsä mieluiten yksin. Myöhemmin syksyn aikana hänen suosikikseen tulivat värikkäät lelumuffinit ja leikkikeittiönurkkaus. Niko taas pelasi pelejä kuten tikkujalkapalloa ja rottapeliä joka kerta ulkoleikkien jälkeen. Pelissä oli usein mukana joku ohjaajista, tai vain toinen lapsi. Joskus pelaajia oli montakin. Tanja mieluiten vain oli tekemättä mitään.

Simola kertoi marraskuussa, että Luonto-Liitosta oli otettu yhteyttä ja pyydetty lupaa tulla haastattelemaan kerhon lapsia Krääsätön joulu -kampanjaa varten. Simola kysyi minulta, voiko haastatteliija tulla kerhoiltaan. Hartin (1999, 40–42) mukaan lapsia voidaan käyttää hyödyksi aikuisten ideoita toteutettaessa herättämään vaikutelmaa, että lapset ovat oikeasti osallisia, vaikkeivät tiedäkään, mihin kampanjalla pyritään, eivätkä siten voi tietoisesti valita osallistumisestaan. Kerroin lapsille parhaan kykyni mukaan, millainen Luonto-liiton kampanja oli, mihin sillä pyrittiin ja miten lasten kommentit näkyisivät ja missä. Kerroin, että lapset saavat itse päättää haluavatko osallistua kampanjaan. Kaikki paikalla olleet halusivat osallistua. He pitivät luonnonsuojelua tärkeänä ja heillä oli heti ideoita aineettomista lahjoista. He halusivat edistää kampanjassa ajettua asiaa. Luonto-liitolta voisi tietysti kysyä, miksi he halusivat juuri lasten kommentteja kampanjaansa? Luonto-liitosta tuli haastatteliija käymään ja hän keräsi lasten vastauksia kysymyksiin: mitä on krääsä ja millaisia aineettomia lahjoja lapset haluaisivat antaa ja saada.

Lotan puheille nauraminen väheni ja loppui jatkuvan puuttumisen takia. Me ohjaajat pyrimme myös kiittämään ja kehuaan lapsia toisten hyvinvointia edesauttavasta käyttäytymisestä. Tanjan tullessa kerhoon hän yritti jatkaa toisten viihdyttämistä Lotan kustannuksella, vaikka lopettikin ääneen nauramisen. Kun Lotta sanoi jotain, Tanja lähetti merkitseviä katseita parhaalle kaverilleen ja Lailalle. Puutuimme sitkeästi tähänkin. Kun Tanja ei ollut kerhossa, nauramista ei enää näkynyt eikä kuulunut.

Marraskuun lopussa pyysin lapsia ottamaan arviointia varten valokuvat lempipaikoistaan ja vaikuttamispaikoista kerhossa. Lapsilta ei mennyt kuin hetki kuvien ottamiseen. Samalla kerralla kerhossa vieraili kaksi koiraa Hali-Berni -toiminnasta. Lapset saivat kysellä koirien omistajalta koirista ja niiden hoidosta. Lapset istuivat rauhassa kokonaisen tunnin silittäen koiria, katsellen niiden temppuja ja esittäen kysymyksiä koirien omistajalle. Suvi lähti mielummin laittamaan ohjaajan kanssa iltapalaa kuin istui koiri-

en kanssa. Koiravierailu oli aikuisten ehdotus, jolla pyrittiin korvaamaan muutaman lapsen toive: kerhokerta, johon saisi tuoda omia lemmikkejään.

Simola kävi tutustumassa kerhoon joulukuussa. Joulukuun kerhokerroilla teimme arviointia lasten kanssa. Keskustelimme lasten kanssa kerhosta, vaikuttamisesta kerhossa, ja kuvasimme yhteismaalauksessa hyviä ja huonoja asioita kerhossa. Iltapalohetkinä suunnittelimme loppujuhlaa, johon lapset halusivat kutsua vanhempiaan ja sisarusiaan mukaan.

Vain viisi lasta tuli viimeisellä kerralla, joka oli joulukuun puolivälissä. Nikon ja Marleenin vanhemmat ilmoittivat, että kerhoilta meni päällekkäin toisen tapahtuman kanssa, eivätkä lapset siksi päässeet. Juttelimme aloituspiirissä kerhon merkityksestä lapsille ja kerhokauden loppumisen herättämistä tunteista. Myös ohjaajat osallistuivat keskusteluun. Kaikki lapset olivat iloisia siitä, että kevään kerho alkaisi pian, 13.1. Lapset olivat hieman levottomia ja jännittyneitä vanhempiensa tulosta. Leivoimme ja koristelimme pipareita ja katoimme juhlapöydän. Kutsutut vanhemmat ja sisarukset tulivat, ja lapset esittelivät piirustuksiaan, maalauksiaan ja valokuviaan, jotka oli laitettu seinille. Lopuksi he ottivat omat teoksensa kotiin vietäviksi. Leikimme yhdessä musiikkileikkejä, söimme piparkakkuja sekä Lailan ja Mariamin äidin tuomia itsetehtyjä leivonnaisia ja joimme glögiä. Jokainen lapsi sai meiltä ohjaajilta ja Nappiselta kerhotodistuksen, johon oli kirjoitettu kolme hyvää asiaa lapsesta ja tervetuloivotus kevään kerhoon aloituspäivämäärineen. Niille, jotka eivät olleet paikalla, postitimme kerhotodistuksen jälkikäteen.

7 MONIKANAVAINEN ARVIOINTI

Toteutin lasten osallisuuden arvioinnin käyttäen monikanavaista arviointia (Mosaic approach). Lapsilta ja vapaaehtoisilta saatu palaute lasten osallisuuden toteutumisesta on järjestön käytettävissä toiminnan kehittämiseksi lasten osallisuutta tulevissa lastenkerhoissa paremmin mahdollistavaksi. Näin toiminnan kehittäminen todella lähtee lapsista ja heidän kokemuksistaan, joita he ovat voineet ilmaista itselleen tarkoituksenmukaisilla tavoilla.

7.1 Monikanavainen arviointi

Monikanavaisessa arvioinnissa (mosaic approach) on kyse lasten mahdollisuudesta tutkia omia tapojaan hahmottaa maailmaa sekä esittää ideoitaan itselleen tarkoituksenmukaisella tavalla (Clark 2005, 35). Monikanavainen arviointi kehitettiin alun perin arviointaessa lasten ja perheiden palveluita. Lapsen ääni haluttiin kuuluviin arvioinnissa. Käsitys siitä, että lapsi on aktiivinen sosiaalinen toimija tässä ja nyt, ei vain tulevana aikuisena on yksi lähtökohta, joka vaikutti monikanavaisen arvioinnin kehittämiseen. Toinen on sen tosiasian tunnustaminen, että lapsilla itsellään on ensikäden tieto siitä, mitä heidän yhteisössään eläminen heille merkitsee. Kolmantena vaikutteena oli lapsen näkeminen aktiivisena ihmisenä, jolla on paljon annettavaa passiivisena tarvitsijana kohtelemisen sijaan. (Clark 2011, 29–31.)

Perinteisten aineistonkeruumenetelmien kuten haastattelun ja havainnoinnin rinnalle monikanavainen arviointi tuo lasten osallisuuden mahdollistavat työkalut. Lapset voivat ottaa valokuvia liittyen tarkasteltavaan asiaan, piirtää, kirjoittaa, tai vaikka viedä aikuisen opastamalleen kiertokäynnille määrittäen itse miten kierros dokumentoidaan. Näin saadaan monista palasista tai näkökulmista kootuksi kuva, mosaiikki lasten yksilöllisistä ja kollektiivisista maailmoista. Jokaisen työkalun avulla muodostuu uusi pala mosaiikkiin. (Clark 2011, 29.)

Monikanavaisen arvioinnin ominaispiirteitä ovat:

- useiden menetelmien käyttäminen lasten monenlaisten ”äänten” ja kielten tunnustamiseksi
- osallisuus – lapset tunnustetaan oman elämänsä asiantuntijoiksi ja toimijoiksi
- reflektiivisyys – lapset, työntekijät ja vanhemmat pohtivat yhdessä merkityksiä ja tuottavat tulkintoja
- sovellettavuus - voidaan soveltaa monessa lapsuuden toimintaympäristössä
- lasten eletyt kokemukset ovat tarkastelun pääkohteena - voidaan käyttää moniin tarkoituksiin, myös lasten eletyn elämän tarkasteluun sen sijaan että huomio kiinnitettäisiin saavutettuun tietoon tai vastaanotettuun hoivaan
- käytäntöön juurrutettu - kuuntelemisen kehys, jota voidaan käyttää arviointityökaluna ja osana varhaiskasvatuksen käytäntöjä. (Clark 2011, 31.)

Monikanavainen arviointi toteutetaan kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä kerätään aineistoa käyttäen erilaisia työkaluja, menetelmiä. Toisessa vaiheessa kerätyt palaset yhdistetään aikuisten kommentein varustettuina kokonaiskuvaksi, jonka pohjalta lapset ja aikuiset käyvät dialogia reflektoiden ja tulkiten. Kolmas vaihe on päätösten tekeminen siitä, mitä muutetaan ja mikä voi pysyä ennallaan. (Clark 2011, 31–33.)

Mitä merkitsee olla sinä tässä paikassa nyt tänä hetkenä, menneisyydessä ja tulevaisuudessa? Tähän kysymykseen ei ole oikeaa tai väärää vastausta, eikä lapsi voi vastata siihen niin kuin olettaa aikuisen toivovan. Lapsella on mahdollisuus etsiä vastausta eletyistä kokemuksistaan abstraktien käsitteiden sijaan. Mitä useampia menetelmiä monikanavaisessa arvioinnissa käytetään, sitä enemmän mahdollisuuksia lapsilla on löytää uusia tapoja ajatella, ja katsoa samaa asiaa useasta eri näkökulmasta. (Clark 2005, 35.)

Clarkin (2005, 38) monikanavaisen arvioinnin toteuttajana tutkija on kuin arkkitehti, joka luo tiloja ja mahdollisuuksia monien äänien kuuntelemiselle. Toisinaan tutkija voi olla välittäjä, joka välittää eri osapuolten välisiä poikkeavia näkemyksiä. Välittäjänä hänen tehtävänänsä voi myös olla lasten ja muiden lasten näkemyksistä kiinnostuneiden ammattilaisten välisen kuuntelemisen mahdollistaminen. Lasten on tärkeä voida reflektoida näkemyksiään ja kokemuksiaan ikätovereidensa ja aikuisten kanssa. Monien äänen kuuntelu edellyttää aikaa ja resursseja.

Näkyvä kuunteleminen toteutuu dokumentoimalla lasten tuottamia jälkiä. Dokumentoidut näkemykset eri muodoissaan toimivat kahden- ja monenkeskisten keskustelujen pohjana. Lasten näkemykset ja kokemukset välittyvät näin laajempiinkin yhteyksiin. Monikanavainen arviointi mahdollistaa sekä lapsen että tutkijan toimimisen dokumentoijana rinnakkain. Myös työntekijät ja vanhemmat voivat ottaa dokumentoijan roolin. (Clark 2005, 41.)

Monikanavainen arviointi perustuu lapsen vahvuuksiin. Aikuiselta lapsen asettuminen dokumentoijan, valokuvaajan, aloitteentekijän ja kommentaattorin rooliin vaatii valmiuden roolinvaihtoon ja omien suhtautumistapojen uudelleenarviointia. Lapsi päättää mitkä ideat, ihmiset, paikat ja esineet saavat merkityksen. Kun valtasuhde muuttuu, aikuisen ei enää tarvitse olla kaikkietävä. (Clark 2005, 44.)

Monikanavainen arviointi on kehitetty varhaiskasvatuksen ympäristöissä alle kouluikäisten lasten kanssa työskennellessä. Clark on käyttänyt menetelmää varhaiskasvatuksen ympäristöjen suunnittelussa ja kehittämässä. Menetelmä sopii mielestäni myös kouluikäisille lapsille osallisuuden arvioinnin välineeksi.

Valitsin monikanavaisen arvioinnin lasten osallisuuden arviointiin. Erilaisia visuaalisia, verbaalisia ja toiminnallisia menetelmiä käyttämällä jokaisen kerholaisen omalla äänellä oli suurempi mahdollisuus päästä kuuluviin. Shierin (2006, 17) mukaan yksi osallisuuden edellytys on lasten tukeminen näkemystensä ilmaisussa. Lasten verbaalinen kehitys tapahtuu yksilöllisesti eikä kyselylomakkeisiin vastaaminen tai haastattelu sovi jokaisen ilmaisukeinoksi. Kerhossa oli lapsia, joilla piirtäminen sujui paremmin kuin kirjoittaminen. Käyttämällä erilaisia ilmaisuvälineitä arvioinnin aineiston tuottamisessa varmistin, että lasten monet erilaiset äänet pääsivät kuuluville. Lasten osallisuus myös toiminnan arvioinnissa on olennainen osa osallisuuden toteutumista (Pelastakaa Lapset 2011, 84–85). Keräsin eri menetelmillä tietoa siitä, miten lapset kokivat osallisuutensa kerhossa syksyn aikana.

7.2 Kyselylomake

Kyselylomake oli yksi lasten osallisuuden arviointiväline syksyn toiminnassa. Parasta lapsille ry käytti kyselylomaketta kerhon yleisten tavoitteiden toteutumisen arviointityökaluna. Tämä oli luonteva valinta, koska järjestöllä oli leiri- ja viikonlopputoiminnan tavoitteiden saavuttamista mittaavat lomakekyselyt lapsia, huoltajia ja vapaaehtoisia ohjaajia varten valmiina. Sain valtuudet muokata kysymyksiä parhaaksi katsomallani tavalla sekä lisätä lasten osallisuuden kokemusta mittaavia kysymyksiä lomakkeisiin. Yhtenä monikanavaisen arvioinnin osana lapsille laaditun kyselylomakkeen osallisuutta koskevat kysymykset tuottivat tietoa lasten osallisuuden toteutumisesta kerhossa.

Lapsille ja huoltajille suunnatut järjestön laatimat kyselylomakkeet sisälsivät sekä strukturoituja kysymyksiä vastausvaihtoehtoineen, että puolistrukturoituja kysymyksiä, joihin voi vastata omin sanoin. Kyselylomakkeen täyttöä voi pitää yhtenä haastattelun muotona (Tiittula & Ruusuvuori 2009, 11.) Lapset täyttivät kyselylomakkeensa ryhmässä valvotusti kerhoiltoina ja vanhemmille Simola lähetti kyselyn sähköpostitse.

Tietokonevälitteisen vuorovaikutuksen erityispiirteistä tiedetään toistaiseksi vähemmän kuin kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta (Tiittula, Rastas & Ruusuvuori 2009, 271). Virtuaalihaastattelu mahdollistaa haastattelun tekemisen ilman yhteisestä haastatteluajasta ja -paikasta sopimista. Haastateltava voi vastata kysymyksiin tutussa ja turvallisessa paikassa itse valitsemana ajankohtana. Kasvottomaksi jääminen voi helpottaa vastaamista, varsinkin kritiikin antamista. Toisaalta on mahdotonta tietää varmasti, kuka kysymyksiin todella vastaa. (Tiittula, Rastas & Ruusuvuori 2009, 264–267.) Haittapuolena on se, että haastateltavan on työlästä tarkentaa kysymyksiä. Joidenkin Touhutiistaihin osallistuvien lasten äidinkieli oli muu kuin suomi, joten heidän vanhempien suomen kielen taidosta riippui, miten he kysymykset ymmärsivät ja miten täsmällisesti ja monipuolisesti osasivat niihin vastata. Virtuaalihaastattelu vaatii myös teknisiä välineitä, jokaisella ei ehkä ole älypuhelinta tai tietokonetta kotonaan. Kaikilla kerhoon osallistuneiden lasten vanhemmilla oli sähköpostiosoite, mutta yksi vanhemmista ilmoitti puhelimitse, että sähköpostin käyttö on hänelle käytännössä hankalaa.

Virtuaalihaastattelun eettiset kysymykset ovat sekä samoja että aivan uudenlaisia verrattuna kasvokkaiseen haastatteluun. Kerätty aineisto mahtuu pieneen tilaan levyille pakat-

tuna, ja poistaminen on helppoa. Tekstejä on kuitenkin helppo kopioida ja levittää sähköpostitse ja verkossa. Näin voi käydä tutkijalle vahingossa, tai virus voi levittää yksityistä tietoa. Luottamuksen ja vastaamishalukkuuden synnyttäminen sähköpostiviestinnässä on tärkeää, koska sähköpostiin on helppo jättää vain vastaamatta. Tähän auttaa haastattelijan avoin kuvaus siitä, mihin tietoja tarvitaan, miksi ne ovat tärkeitä ja mitä saadulla tiedolla tehdään. Haastateltavalla on oikeus tietää tiedon käyttö- ja säilytystapa. Turvallinen viestintäympäristö syntyy, kun haastattelija kertoo itsestään avoimesti ja tarpeeksi. (Tiittula, Rastas & Ruusuvuori 2009, 268–271.)

Vaikka kyselyn etuna haastatteluun verrattuna on usein ajan ja vaivan säästyminen, tutkimuksen onnistumisen edellytyksenä on huolellisesti laadittu kyselylomake tarkkaan suunniteltuine kysymyksineen. Hyvän kyselylomakkeen laatiminen vaatii monenlaista tietoa ja taitoa sekä aikaa. Kyselyn haittapuolina voi olla, että vastausten tulkitseminen ei voi tietää, miten rehellisesti ja huolellisesti kysymyksiin on vastattu. Vastausvaihtoehdot voivat olla vastaajan näkökulmasta epäonnistuneita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 190–193.) Jos kysely tehdään valvotusti, kuten lasten kanssa tein, kyselyn tekijä seuraa vastaustilannetta ja vastaaja voi tarkentaa kysymyksiä kyselyn tekijältä.

Lomakkeen kysymykset voivat olla väittämiä, joihin vastaaminen perustuu asteikkoihin eli skaaloihin. Vastaaja valitsee vaihtoehdon, joka kuvaa sitä, miten vahvasti hän on samaa tai eri mieltä kuin väittämä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 195.) Parasta Lapsille ry:n lasten kyselylomakkeen väittämien vastausvaihtoehdot muodostivat kolmiportaisen skaalan välillä Kyllä – Ei. Vaihtoehdot ilmaistiin hymynaamoin: hymyilevä naama tarkoitti Kyllä, vakava naama jotain Kyllä- ja Ei-vastauksen väliltä ja naama, jolla suupielet alaspäin tarkoitti Ei. Ainoa väittämä, jossa vastausvaihtoehtoja oli vain kaksi, ja ne oli ilmaistu sanoin Kyllä ja Ei, oli kysymys Kiusattiinko sinua? Jos olisi käytetty hymynaamoja, ne olisi pitänyt laittaa toisin kuin aiemmissa kysymyksissä, joissa Kyllä-vastaus oli paras mahdollinen tilanne ja sen ilmaisuna hymyilevä naama. Hymynaamojen käyttö toisella tavalla yhdessä kysymyksessä olisi voinut sekoittaa lasta ja johtaa väärinkäsityksiin vastauksien tulkinnessa. Väittämien jälkeen lomakkeessa oli kolme avointa kysymystä.

Sain täydentää kyselyä osallisuuteen liittyvillä kysymyksillä. Järjestön laatimissa kysymyksissä mitattiin väittämällä sitä, onko lapsella kavereita kerhossa, tuleeko hän toi-

meen muiden lasten ja aikuisten kanssa, jaksako hän olla kerhossa, onko kerho onnistunut, tuleeko hän mielellään uudestaan kerhoon, onko häntä kiusattu. Väittämien jälkeen kyselyssä oli avoimia kysymyksiä siitä, mitä mahdollisesti tapahtuneelle kiusaamiselle oli tehty, mikä lapsesta oli parasta kerhossa ja mitä hän toivoi tulevilta kerhokerroilta. Ensimmäiseen välikyselyyn lisäsin osallisuutta mittaavan väitteen ”Minun mielipiteitäni on kuunneltu kerhossa”. Toisesta välikyselystä poistin kysymyksen, jaksako lapsi olla kerhossa ja lisäsin ensimmäiseen kyselyyn liittämäni väitteen jälkeen väittämän: ”Minun ehdotuksiani on toteutettu kerhossa”. Loppukyselyä muokkasinkin niin, että kysyin onko lapsi saanut kerhossa uusia kavereita, onko hänen mielipiteillään merkitystä, sekä avoimissa kysymyksissä kysyin mikä on ollut syksyn kerhossa kaikkein tärkeintä ja mitä lapsi toivoo kevään kerholta.

Muokkasinkin sekä lapsille että vanhemmille tarkoitetut kysymykset Parasta Lapsille ry:n valmiista kyselyistä kerhotoiminnan arviointiin sopiviksi. Vanhempien kyselyssä, jonka lähetimme sähköpostitse, oli avoimia kysymyksiä kerhon hyödyllisyydestä, kerhosta tiedottamisesta, sekä toiveista ja kehittämisehdotuksista. Kuten Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2007, 198) suosittelevat, helpoimmin vastattavat kysymykset oli sijoitettu kyselyn alkuun. Käytin yksinkertaista, selkeää kieltä, jotta vanhempien, joiden äidinkieli on muu kuin suomi, olisi helppo ymmärtää kysymykset. Arvioin, että kysymysten vastaamiseen kuluisi korkeintaan Hirsjärven ym. (2007, 198) suosittamat viisitoista minuuttia. Esitutkimus ja lomakkeen kokeilu on tarpeellista (Hirsjärvi ym. 2007, 199). Koska järjestön vanhemmille tarkoitettua valmista kyselylomaketta oli jo käytetty järjestön toiminnan arvioinnissa, emme kokeilleet lomaketta tekemieni melko vähäisten muutosten jälkeen.

Sähköpostikyselyn etu perinteiseen postikyselyyn on, että vastaukset saadaan nopeasti ja sähköisessä muodossa. Sähköpostin käyttämisessä on oltava erityisen huolellinen tietosuojan suhteen. Vastaajalle on kerrottava miten hänen tunnistetietojaan käytetään ja hävitetäänkö ne, ja milloin. Luottamuksellisesti saatua tietoa ei saa vahingossakaan levittää. Siksi sähköpostitse saadut kyselyvastaukset on siirrettävä mahdollisimman pian pois sähköpostista muualla säilytettäväksi. (Kuula 2006, 174–177.)

7.3 Ryhmäkeskustelu

Haastattelu on yleinen tiedonhankkimisen tapa yhteiskunnassamme aina arkielämän tilanteista alkaen (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 9). Monilla tieteenaloilla tutkimushaastattelu on keskeinen tiedonkeruumenetelmä (Alastalo 2005, 57). Haastattelumenetelmiä on useita. Strukturoidun haastattelun äärimmäinen muoto on kyselylomake valmiine vastausvaihtoehtoineen. Strukturoimattomassa tai avoimessa haastattelussa keskustelu kulkee haastateltavan ehdoilla. Haastattelut voidaan jakaa osallistujien määrän mukaan yksilö- ja ryhmähaastatteluihin. Haastattelun avulla saatu tieto on aina vuorovaikutuksen tulos, johon jokainen haastattelun osapuoli vaikuttaa. (Tiittula & Ruusuvuori 2005,10–12.)

Valtosen (2005, 223–224) mukaan ryhmähaastattelussa haastattelija toteuttaa yksilöhaastatteluja ryhmätilanteessa. Hän kysyy saman kysymyksen kaikilta haastateltavilta vuoronperään, jolloin haastattelun vuorovaikutus on pääasiassa haastattelijan ja kunkin haastateltavan välistä. Toteutin kerhotoiminnassa mukana olleiden vapaaehtoisten ohjaajien haastattelun ryhmähaastatteluna.

Ryhmäkeskustelu tiedonkeruumenetelmänä perustuu sen vetäjän aikaansaamaan osallistujien väliseen keskusteluun tutkittavista teemoista. Vuorovaikutus on sekä osallistujien keskeistä että osallistujan ja keskustelun vetäjän välistä. Pääasiassa avoimiin, kertomaan kutsuviin kysymyksiin perustuva ryhmäkeskustelu tuottaa kertomuksia, sekä yksilöllisiä että kollektiivisia. Osallistujat täydentävät ja jatkavat toinen toistensa kertomuksia, jolloin yksilöiden tarinoista voi muodostua yhteinen kertomus tutkittavaan teemaan liittyen. (Valtonen 2005, 235.)

Yksilöhaastattelussa haastateltavan ja haastattelijan välinen valta-asetelma voi estää vapautuneen keskustelun. Keskusteleminen ryhmässä yhteisistä kokemuksista voi vahvistaa keskustelijoiden me-henkeä, jolloin ryhmäkeskustelu valtaistaa osallistujiaan. (Valtonen 2005, 227.) Tämä on otettava huomioon kaikkien heikoimmassa asemassa olevien kanssa toimittaessa, myös lasten. Koska lapsi on aikuisen näkökulmasta huolenpidon ja kasvatuksen kohde, aikuisella on valtaa suhteessa lapseen yhteiskunnallisissa käytännöissämme. Lapselle vallan epätasapaino on arkipäivää, mistä on ainakin kahdenlaisia seurauksia haastattelutilanteessa. Lapsi on tottunut vastaamaan aikuisten ky-

symyksiin ja pyrkii tekemään näin myös tutkimushaastattelussa. Toisaalta lapsen ääni voi jäädä kuulematta, jos lapsi yrittää antaa ”oikeita” vastauksia haastattelijan kysymyksiin. (Alasuutari 2005, 152.) Haastattelin lapsia luonnollisessa ryhmätilanteessa, aloituspiirissä ja pyrin luomaan keskustelua pelkkään kysymyksiin vastaamisen sijaan. Niemisen (2010, 37) mukaan lapset ovat rennompia ja heidän luontaiset ilmaisutapansa pääsevät paremmin oikeuksiinsa ryhmätilanteessa kuin yksilöhaastattelussa.

Haastattelijan on kerrottava osallistujille rehellisesti haastattelun tarkoitus, saatuja tietoja on säilytettävä ja käsiteltävä luottamuksellisesti ja osallistujien anonymiteetti on varmistettava raportoinnissa. Haastatteluun tarvitaan haastateltavan suostumus. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 17–18.) Lapsen huoltajalta tarvitaan myös lupa lapsen haastatteluun (Alasuutari 2005, 147.)

Lapset vastasivat lomakekyselyssä suoriin standardoituihin kysymyksiin osallisuudestaan. Monipuolisemman käsityksen hankkimiseksi heidän osallisuuden kokemuksistaan syksyn kerhotoiminnassa kävin lasten kanssa kaksi ryhmäkeskustelua. Keskustelun virikkeenä voi käyttää erilaista materiaalia kuten tekstejä, kuvia tai esineitä (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 55). Ryhmäkeskustelun vetäjä voi virittää keskustelua kysymysten ja virikemateriaalin kautta (Valtonen 2005, 24). Toteutin lasten kanssa ryhmäkeskustelun lasten kerhosta ottamia valokuvia virikkeenä käyttäen. Virikemateriaaliin pohjautuva ryhmäkeskustelu on kiinni ajassa ja paikassa, kun materiaalina on kerhokerroilla tuotettua aineistoa.

Ryhmäkeskustelut sopivat hyvin ideointiin ja kehittämiseen. Osallistujien ideoista, vastavuoroisista kommentteista ja monenlaisista näkökulmista voi syntyä uusia ja yllättäviä näkemyksiä ja kehittämisehdotuksia. (Valtonen 2005, 226.) Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli lasten osallisuuden kehittäminen kerhossa. Ryhmäkeskustelussa yhteisistä kokemuksista voi muodostua uusia ideoita miten osallisuutta kerhossa voi mahdollistaa. Lapsen laadullisella haastattelulla pyritään ymmärryksen lisäämiseen lapsen tavasta hahmottaa maailma, maailman tapahtumat ja oma toiminta maailmassa. Haastattelijat ja tutkimustilanne vaikuttavat siihen, miten lapsen ääni keskustelussa kuuluu. Lapsi ja haastattelijat tuottavat keskustelun sisällöt yhdessä. Ne lapsen kokemukset, jotka haastattelussa nousevat esiin, ovat kummankin osapuolen välisen vuorovaikutuksen tulosta. Lapsen äänen kuulumista haastattelutilanteessa voi haastattelijat tukea käyttämällä lap-

selle ominaista kieltä, kiinnittämällä kysymykset lapsen arkiseen elämään sekä toimimalla refleksiivisesti. Tällainen toiminta merkitsee lapsen kehitysvaiheen ja lapseuden huomioimista. (Alasuutari 2005, 162.)

7.4 Havainnointi

Havainnointi luotettavana tieteellisenä tutkimusmenetelmänä vaatii koulutusta ja harjoitusta (Vilka 2007, 16–20). Osallistuessani kerhokertoihin ohjaajana tarkkailin ja havainnoin samalla omaa ja toisten ohjaajien toimintaa osallisuuden näkökulmasta. Vilkan (2007, 44–46) kuvaama osallistuva, kohdennettu havainnointi on tiedonkeruun menetelmä, jota käytin mukaillusti lasten osallisuuden arvioinnissa. Kohdistin havaintoni niihin asioihin, joiden kautta sain tietoa lasten osallisuuden toteutumisesta. En käyttänyt havainnointitaulukkoa, vaan kirjasin havaintoni opinnäytetyöpäiväkirjaan vapaamuotoisesti.

Havainnoin lasten osallistumista yhteisiin toimiin, kuulumista ryhmään, lasten puheenvuorojen määrää ja omaa kuunteluani, sitä miten ohjaajat kuuntelivat lapsia, lasten tuottamia ideoita ja ehdotuksia ja sitä, mitä niille tehtiin.

8 LASTEN ARVIOINTI OSALLISUUDEN TOTEUTUMISESTA

Opinnäytetyöni tarkoitus oli kehittää lasten osallisuutta kerhotoiminnassa. Osallisuuteen kuuluu oleellisena osana lasten osallistuminen tämän prosessin arviointiin. Kerroin lapsille kerhon alusta asti, että kerhossa on tarkoitus edistää lasten osallisuutta kerhon suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Kerroin, että tarkoituksena on, että lapset saavat päättää kerhon sisällöistä ja toteutustavoista yhdessä aikuisten kanssa, ja lähtökohta on lasten toiveiden toteutuminen kerhossa. Koska arviointi kuuluu osana lasten osallisuuteen, arvioinnin tulee sisältyä myös tuleviin kerhoihin, joissa lasten osallisuus on lähtökohtana. Siksi lasten tekemän osallisuuden arvioinnin tulee sisältyä kerhon toimintaan.

8.1 Valokuvahaastattelu

Lasten osallisuus lähtökohtanani haastattelin lapsia kerhon luonnollisessa toiminnassa, aloituspiirissä. Opinnäytetyötä suunnitellessani ajoin haastatella lapsia 3–4 lapsen ryhmässä kerhotoiminnan aikana erillisessä huoneessa. Huomasin syksyn kuluessa, että tämä ei ollut hyvä idea. Tällöin lapset olisivat joutuneet irrottautumaan kerhon luonnollisesta totutusta kulusta, heitä olisi todennäköisesti harmittanut joutua eroon leikkitoveista ja yhteisistä leikeistä, ja haastattelutilanne olisi voinut tuntua muodolliselta ja jäykältä. En halunnut kutsua lapsia haastatteluun kerhokertojen ulkopuolella, koska arvelin, että osallistujamäärä olisi voinut jäädä pieneksi. Lasten vanhemmat olivat melko passiivisia yhteydenpidossa.

Neljänneksi viimeisellä kerhokerralla pyysin jokaista lasta ottamaan kaksi valokuvaa kerhosta. Ensimmäinen oli valokuva lapsen lempipaikasta kerhossa. Toinen oli valokuva sellaisesta paikasta kerhossa, jossa lapsi kokee voivansa vaikuttaa siihen, millaista kerhossa on. Joillekin lapsille tehtävä oli innostava, muutama teki sen vain vastahakoisesti. Valokuvien ottamiseen joka lapselta kului vain muutama minuutti. Kun ymmärsin, miten vastahakoisesti lapset irrottautuivat kerhon askartelusta ja leipomisesta valokuvan ottamiseen, päätökseni järjestää lasten haastattelut aloituspiirissä osana kerhon luonnol-

lista kulkua vahvistui. Ensimmäinen haastattelu kesti kuusitoista minuuttia ja mukana oli kahdeksan lasta.

Ennen seuraavan kerhokerran alkua asetin lasten ottamat valokuvat, jotka olin tulostanut valokuvapaperille, esille huoneeseen, jossa pidimme aloituspiirin. Minulla oli vanhemmilta saatu lupa lasten haastattelun äänittämiseen, ja nauhoittaminen sopi myös lapsille.

Kysyin, mitä sellaisia asioita lapsille tuli mieleen, joihin he olivat saaneet vaikuttaa kerhossa. Askartelupäivä, ulkona oleminen, iltapalana kanasalaatti, suolaiset rinkelit ja korvapuustit nousivat esiin lasten vastauksissa asioina, joita lapset olivat ehdottaneet ja jotka olivat toteutuneet. Suklaadonitsit, disco ja leffapäivä olivat lasten toiveita, joita ei ollut toteutettu. Joidenkin toiveiden toteutumista piti ihan muistella. Karkkipäivä oli erään lapsen mielessä toteutumaton toive, mutta kun muistelimme kerhoa, huomasimme, että se oli jo kaksikin kertaa toteutunut: grillasimme vaahtokarkkeja alkusyksystä, ja nallen syntymäpäiviä viettäessämme täytekakku oli koristeltu karkein.

Lasten valitsemista vaikutuspaikoista aloituspiiri oli paikka, jossa saattoi vaikuttaa lasten vastausten mukaan siksi, että siinä puhuttiin siitä, mitä tehtäisiin nallen syntymäpäivillä. Tämä oli sen lapsen peruste, joka oli ainoana valinnut aloituspiirin paikaksi, jossa hän koki, että voi vaikuttaa. Toinen lapsi muisti, että aloituspiirissä vaikutti kerhoon myös siinä lukemani tarina Sinisestä Koirasta, ja keskustelu, joka tarinaan liittyen yhdessä käytiin. Tarinan avulla käsitelimme yhdessä kiusaamista ja puhuimme siitä, miltä tuntuu, jos joutuu kiusatuksi. Lapset siis ymmärsivät että tästä puhumalla vaikutettiin siihen, millaista kerhossa on.

Aloituspiirissä vaikutettiin kerhoon lasten mielestä myös äänestämällä käsiä nostamalla sekä kertomalla mielipiteitä kerhosta eli palautekyselylomakkeita täyttämällä. Ensimmäisellä palautekyselykerralla täytimme lomakkeet aloituspiirissä. Myöhemmin pyysin lapsia täyttämään lomakkeen heti heidän saavuttuaan kerhoon, jo ennen aloituspiiriä.

Toinen vaikuttamisen paikka oli ruokapöytä. Lasten mielestä siinä vaikutettiin puhumalla. Ruokapöytä oli paikka, jossa aina iltapalan aikana suunniteltiin ja päätettiin, mitä seuraavalla kerralla tehtäisiin iltapalaksi ja mikä kerhokerran sisältö olisi. Äänestys kä-

siä nostamalla ja kierros, jossa jokainen sai kertoa mielipiteensä tai ehdotuksensa päätetystä asiasta olivat tapoja, joita käytimme.

Kolmas vaikuttamisen paikka lasten valokuviissa oli askarteluhuone, mutta ne lapset, jotka olivat sen valinneet, eivät olleet paikalla haastattelussa. Askarteluhuone oli pienenkö huone, jossa istuimme pöydän ympärillä askartelemassa tai piirtämässä ja maalaamassa. Siellä oli yleensä kerrallaan korkeintaan kuusi lasta, monesti vähemmän, ja samalla kun tehtiin, puhuttiin monista asioista. Siellä muun muassa suunniteltiin maalaamalla nallen syntymäpäivän tarjoiluja, koristeluja ja ohjelmaa. Siellä oli joskus tilaisuus jutella jopa kahden kesken jonkun lapsen kanssa. Kysyin vielä, tuleeko lapsille muita vaikuttamisen tapoja mieleen. Yksi lapsista sanoi, että kohteliaisuus.

Haastattelun loppupuolella kysyin, saavatko lasten mielestä kerhossa lapset vai aikuiset päättää enemmän. Vastaus oli yksimielinen ja lapsille ilmiselvä: lapset saavat päättää useammista asioista kuin aikuiset. Kysyin lapsilta, mistä asioista lapset saavat kerhossa päättää ja mistä aikuiset. Vastaus oli, että lapset saavat päättää siitä mitä tehdään, ja aikuiset päättävät, voidaanko joku ehdotus toteuttaa. Ja jos ei voida jotain toteuttaa, aikuiset kertovat, miksi ei.

Kysymykseeni siitä, haluaisivatko lapset muuttaa jotain kerhossa, kaikki paitsi kaksi lasta oli hiljaa. Yksi vastaus oli

ei mul oo mitään muuttamista tää on hyvä näin.

Toinen lapsi toivoi, että jäisimme kaikki kerhon jälkeen nukkumaan kerhoon koko yöksi ja menisimme sieltä kouluun ja töihin.

8.2 Yhteismaalaus

Toiseksi viimeisellä kerhokerralla maalasimme lasten kanssa isolle paperille kaikki yhdessä (KUVA 5). Esitin aiheeksi, että saa maalata parhaita juttuja tai ikävimpiä juttuja mitä kerhosta on jäänyt mieleen. Kun lapset eivät ensin oikein muistaneet mitään, luetelin asioita joita kerhossa oli yhdessä tehty.

Maalauksen tekoon osallistui seitsemän lasta ja kolme ohjaajaa. Viisi lasta maalasi nalle Nappisen kuvan. Yksi heistä kirjoitti viereen synttärit, yksi maalasi viereen syntymäpäiväkakun, yksi maalasi lisäksi jättimäisen säteilevän sydämen, yksi maalasi viereen mansikoita ja pöydän, jonka ääressä istutaan. Kolme lasta kirjoitti maalaukseen ”I like touhutiistai” ja yksi: ”paras”.

Yksi maalasi nallen käteen grillatun makkaran ja grillatun vaahtokarkin, ja nallen viereen muffinin. Tämä lapsi oli erityisen innostunut leikkimään itseksensä leikkipuiston leluilla aina, kun se oli muulta toiminnalta mahdollista. Viimeisillä kerhokerroilla erityisesti leikkimuffinit olivat hänelle mieluisia leluja.

Kaksi lapsista ei kuunnellut ohjeita ja he maalasivat mitä sattuu. Pyysin heitä maalamaan myös jotain aiheeseen liittyvää, ja toinen kieltäytyi ensin. Kun muistutin, että voi maalata myös ikäviä mieleen jääneitä asioita kerhosta, hän maalasi surullisen nallen näköisen kuvan, eikä halunnut kertoa mitä sillä tarkoitti (KUVA 5). Toinen lapsista maalasi sitten nalle Nappisen syntymäpäiväkakun.

Yksi kerhossa sinä iltana mukana ollut lapsi ei halunnut osallistua maalauksen tekemiseen, vaan meni yksin toiseen huoneeseen. Ohjaaja meni hänen luokseen ja kysyi, onko jokin hätänä, mutta lapsi ei kertonut.

KUVA 5. Yksityiskohta yhteismaalauksesta

8.3 Loppukeskustelu

Viimeisellä kerralla haastattelin lapsia aloituspiirissä. Haastattelun teemana oli syksyn kerhon merkitys lapsille ja heidän kokemuksensa sen loppumisesta. Haastattelu kesti 19 minuuttia ja paikalla oli viisi lasta.

Kysymykseeni, onko syksyn ajan kerho tuonut jotain uutta lasten elämään, vastaukset olivat kahta lukuun ottamatta ”ei”, tai ”en tiedä”. Yksi lapsista vastasi, että se oli tuonut hänelle innostusta, koska tiistai-iltaisina ei ollut kerhoa ennen ollut mitään tekemistä. Toinen vastaus oli, että

No, kivoja leipomista, kiva ollu ulkona leikkiä ja myös ulkoilla. Sitten ja myös grillattu ulkona ja sitten oli kiva tutustua teihin kaikkiin.

Tämän vastauksen jälkeen vielä yksi lapsi sanoi, että hänestäkin on ollut kiva tutustua kaikkiin. Kun kysyin, onko kerho ollut huono asia, vastaus tuli kaikilta: ei.

Tunnelmia kerhon päättymisestä kartoitin pyytämällä lapsia pareittain haastattelemaan toisiaan aiheesta: miltä tuntuu kun kerho nyt syksyn osalta päättyy? Lapset ja ohjaajat saivat hetken keskenään puhua aiheesta, ja sen jälkeen pyysin heitä kertomaan kaikille, mitä olivat puhuneet.

Loppuminen tuntui yhdestä lapsesta pahalta, kun olisi halunnut tämän jatkuvan joulun ylikin. Surullista hänestä oli myös, että minä en enää olisi kevään kerhossa.

No, pikkusen vähän harmittaa ku tää loppuu ku tää on kivaa mutta on kiva saada viettää lomaa.

Mahdollisuus lomaan oli muutamasta lapsesta mukavaa. Yhdistivätkö he mielessään koulunkäynnin ja kerhon? Muutama lapsi vastasi, ettei tiedä miltä tuntuu.

Kysyin vielä lapsilta, kokevatko he kuuluvansa tähän ryhmään. Lapset vastasivat toisensa päälle että kyllä. Lisäkysymyksinä olivat: tunnetko itsesi yksinäiseksi tai ulkopuoliseksi tässä ryhmässä. Lapset vastasivat kuorona: ei. Yksi lapsi sanoi leikillisesti, että hän on tämän ryhmän keskipiste, ja sitten toisetkin lapset sijoittivat itsensä ja toisensa ryhmään niin, että joku oli etupiste, jotkut sivupisteitä ja joku takapiste.

8.4 Osallisuuden arviointi kyselylomakkeiden perusteella

Lapset täyttivät kyselylomakkeet kolme kertaa kerhopsyksyn aikana. Jokaisella kerralla lomakkeessa oli osittain samoja ja osittain erilaisia kysymyksiä. Ensimmäisen lomakkeen täytön aikaan oli mielestäni turhan aikaista kysellä onko lasten ehdotuksia toteutettu, koska oltiin vasta tutustumassa toisiimme ja kerhokertoja oli ollut niin vähän. Viimeisellä kyselykerralla halusin tietää, vastaavatko lapset toisin kysymykseen, mikä on sinulle tärkeintä kerhossa, kuin kysymykseen, mikä on kerhossa parasta. Lisäksi halusin tietää, ovatko lapset saaneet kerhopsyksyn aikana uusia kavereita kerhossa.

8.4.1 Ensimmäinen kyselylomake

Lapset saivat ensimmäisen kyselylomakkeen täytettäväkseen 7.10. aloituspiirin loppuun. Ne, jotka olivat kavereita keskenään, miettivät yhdessä mitä vastaavat. Yksi lapsista tarvitsi aikuisen apua kysymysten lukemisessa ja vastausten kirjoittamisessa.

Osallisuutta kuvaavia kysymyksiä oli neljä. Lisäksi lopussa kysyttiin avoimin kysymyksin, mikä on ollut parasta kerhossa, ja mitä ovat lapsen toiveet seuraavalle kerralle.

Vastausten perusteella kaikilla kahdeksalla kyselyyn vastanneella lapsella oli kavereita kerhossa, ja he tulivat hyvin toimeen toisten lasten kanssa. Seitsemän lasta vastasi tulevana hyvin toimeen aikuisten kanssa ja yksi lapsi oli osin sitä mieltä, että tulee hyvin toimeen aikuisten kanssa. Vaikka lomakkeissa ei kysytty lasten nimeä, monet lapsista halusivat kirjoittaa siihen nimensä. Tästä syystä lapsi, joka koki ettei tule niin hyvin toimeen aikuisten kanssa, oli tiedossa. Hänen kohdallaan kyse saattoi olla siitä, että hän oli kerhon alkuaikoina melko lyhytjäntteinen, kärsimätön ja äänekäs. Se, että ohjaajat pyrkivät hillitsemään ja rajoittamaan häntä ryhmän toiminnan sujumiseksi, saattoi tuntua hänestä ikävältä.

Minua kiusataan kerhossa -väitteeseen vastasi seitsemän lasta. Jokainen vastasi, että ei kiusata.

Sama lapsi vastasi myös ainoana väitteeseen: minun mielipiteitäni kuunnellaan kerhossa olemalla vain osin samaa mieltä. Muut seitsemän lasta olivat täysin samaa mieltä väitteestä. Tästä huomasin olla tarkkana, ettei äänekäs lapsi, jota tarvitsee rajoittaa, jää loppulta täysin kuulematta.

Kysymykseen, mikä on parasta kerhossa, neljässä vastauksessa mainittiin leikkiminen. Yksi lapsi vastasi että ulkoilu. Ulkona me leikimme yhdessä. Yksi lapsi vastasi että kaikki, ja yhden vastauksessa oli leipomisen lisäksi kavereiden näkeminen. Tästä voi päätellä, että yhdessä tekeminen ja leikkiminen on pääasiassa parasta lasten mielestä.

Kysymykseen, mitä lapsi toivoisi tulevilla kerhokerroilla, kolmessa vastauksessa toivottiin eri leikkejä, kolmessa vastauksessa eri ruokalajeja tai leivonnaisia valmistettavaksi ja yhdessä askartelua. Tähän kysymykseen vastasi vain seitsemän lasta.

8.4.2 Toinen kyselylomake

Lapset täyttivät toisen kyselyn 25.11. ennen aloituspiiriä. Edelleen sama lapsi tarvitsi aikuisten apua kysymysten lukemisessa. Vastaajia oli kymmenen.

Yhdeksän lasta vastasi, että hänellä on kavereita kerhossa, yksi oli vain osittain samaa mieltä. Kaikki kymmenen lasta olivat täysin samaa mieltä väitteistä ”tulen hyvin toimeen muiden lasten kanssa” ja ”tulen hyvin toimeen aikuisten kanssa”.

Väitteestä ”minun mielipiteitäni kuunnellaan” kaksi lasta oli osittain samaa mieltä, loput kahdeksan olivat täysin samaa mieltä. Kolme lasta oli osittain samaa mieltä uudesta väitteestä ”minun ehdotuksiani on toteutettu”, ja seitsemän lasta oli täysin samaa mieltä. Tästä ymmärsin entistä enemmän ottaa puheeksi sen, kuka on mitäkin ehdottanut tai toivonut, ja miten näitä on toteutettu.

Väitteeseen ”minua on kiusattu kerhon aikana” kaikki kymmenen lasta vastasivat kieltevästi. Väitteestä ”tulen mielelläni uudestaan” yhdeksän lasta oli samaa mieltä, yksi oli osittain samaa mieltä.

Parasta kerhossa oli vastausten mukaan leipominen ja ruoan laittaminen neljässä vastauksessa, iltapala kahdessa vastauksessa, pöydässä oleminen kahdessa vastauksessa. Muita vastauksia olivat: kaikkien kanssa oleminen, Nappisen synttärät, askarteleminen ja kaikki asiat. Toiveina seuraaville kerhokerroille ehdotettiin erilaisia leivottavia, ompelutöitä, piilosta ja diskoa. Yksi lapsista vastasi: en tiedä.

8.4.3 Kolmas kyselylomake

Koska halusin kolmannessa kyselyssä selvittää, olivatko lapset solmineet uusia kavereita kerhossa, muutin ensimmäisen väitteen muotoon ”Olen saanut uusia kavereita kerhossa”. Neljännen väitteen laadin muotoon ”Minun mielipiteilläni on merkitystä” selvittääkseni, kokevatko lapset näkemyksiään ja mielipiteitään arvostettavan kerhossa. Yksi avoimista kysymyksistä muuttui muotoon ” Mikä on ollut sinulle syksyn kerhossa kaikkein tärkeintä”. Arvelin, että siihen saattaisi tulla sävyltään erilainen vastaus kuin aikaisemmissa lomakkeissa olleeseen kysymykseen ” Mikä on parasta kerhossa”. Kartoitin tässä lomakkeessa myös lapsen toiveita kevään kerhoon.

Kerhossa oli viimeisellä kerralla 16.12. viisi lasta, joista jokainen vastasi kyselyyn ennen aloituspiiriä. Yksi lapsi tarvitsi apua kysymysten lukemisessa ja vastausten kirjoittamisessa. Neljä viidestä lapsesta oli täysin samaa mieltä väitteen ”olen saanut uusia kavereita kerhossa”. Yksi lapsi oli osin samaa mieltä. Kaikki lapset olivat samaa mieltä väitteiden ”tulen hyvin toimeen muiden lasten kanssa” ja ”tulen hyvin toimeen aikuisten kanssa”. Neljä viidestä lapsesta oli täysin samaa mieltä väitteiden ”minun mielipiteilläni on merkitystä” ja ”minun ehdotuksiani on toteutettu” kanssa, ja yksi lapsi oli osin samaa mieltä. Yksi lapsi jätti vastaamatta väitteeseen ”Minua on kiusattu kerhon aikana”, ja muut neljä vastasivat, että heitä ei ole kiusattu. Lapsi, joka ei vastannut väittämään, kirjoitti kuitenkin kysymykseen ”Mitä kiusaamiselle tehtiin?” vastauksen: selvitettiin.

Kolme lasta vastasi kysymykseen ”Tulen mielelläni uudestaan?” kyllä, ja kaksi lasta vastasi ehkä. Tärkeimmät asiat kerhossa olivat olleet kaverit, muitten kanssa oleminen, iltapala, leipominen, hauskuus, kaikki asiat ja huumorimielessä olla keskipiste. Toiveita kevään kerhoon olivat unilelupussi, nukkumaan jääminen yöksi, elokuva ja polttopallon leikkiminen ulkona. Kaksi lapsista vastasi toiveiden kohdalla: en tiedä.

9 LASTEN OSALLISUUS AIKUISTEN ARVIOIMANA

9.1 Vanhempien palautekyselyt

Lähetimme Simolan kanssa laatimamme palautekyselyn kaikkien kerhoon ilmoittautuneiden lasten huoltajille, yhteensä kuuteentoista perheeseen marraskuun alussa. Saimme kolme vastausta.

Kysymyksiin onko kerhosta ollut hyötyä lapselle, ja onko kerhosta ollut hyötyä vanhemmille, kaikkien vastaukset olivat positiivisia.

On ollut erittäin paljon hyötyä. Lotta todella nauttii tulla kerhoon ja on innoissaan oppimistaan uusista asioista.

Kysymyksen ”millaisia kokemuksia ja ajatuksia lapsi on kertonut kerhosta”, vastaukset olivat: on ollut kivaa (kaksi lasta), ulkona on ollut kivaa, lapsi kertonut mitä on tehty, mitä on leivottu ja tuonut leipomuksia kotiin. Kysymykseen ”miksi olette hyötäneet kerhosta”, vastattiin, että on tullut lähdettyä lenkille, kerho on tuonut yhteistä tekemistä lisää, sellaista mitä ei olisi itse hoksannut, että lapsen kerhon odotusta ja kerhosta tulemista on kiva seurata ja että on mukavaa kun lapsi on itsenäistynyt. Ainoa kehitysehdotus oli, että kerho voisi loppua puoli tuntia aikaisemmin, jotta lapsi ehtisi rauhoittua ennen nukkumaan menoa. Tämä oli myös toisen, kyselyyn vastaamattoman perheen tekstiviestinä lähettämä toivomus. Yhden perheen painava toivomus oli, että kerho jatkuu keväällä ja myös seuraavana vuonna. Kaikille vastanneille kerhosta oli ollut hyötyä. Suurin osa vanhemmista jätti kuitenkin vastaamatta kyselyyn. Se voi kertoa kiinnostuksen puutteesta, siitä että asiaa ei koettu tärkeäksi. Se voi johtua myös arjen kiireisyydestä.

9.2 Ohjaajien ryhmäkeskustelu

Vastuuohjaajana minun tehtävänäni oli järjestää kerho-ohjaajille mahdollisuus loppupurkuun syksyn kerhokertojen jälkeen. Samassa tapaamisessa haastattelin ohjaajia las-

ten osallisuuden toteutumisesta ja siitä, miten sitä voisi kehittää edelleen. Tapaaminen järjestyi kaksi päivää kerhon viimeisen kerran jälkeen. Paikalle tuli kolme ohjaajaa. He olivat juuri ne kolme ohjaajaa, jotka olivat olleet useimmin läsnä kerhossa, jokainen heistä oli osallistunut kerho-iltoihin yhdeksän tai kymmenen kertaa.

Ohjaajien mielestä kerhon lapset muodostivat pienen ja melko yhtenäisen ryhmän.

kun se on niin pieni ryhmä niin sit se on ollu hirveen tiivis, ettei oo sellasii omii pikkuryhmiä.

Kaikki ohjaajat olivat yllättyneitä siitä, että lapset käyttäytyivät kerhossa niin hyvin. He kuuntelivat toisiaan ja aikuisia ja olivat innostuneita asioista, joita kerhossa tehtiin. Muutama kerta tuntui raskaalta.

sit neki niinku mitkä tuntu raskaalta ne kerrat et joku ei välttämättä käyttäytyny hirveen hyvin nii kyllähän ne niinku loppupeleissä käyttäyty niilläkin kerroilla sit tosi hyvin. Niinku siihen nähen et miten ois voinu käyttäytyä.

Ohjaajat pitivät tärkeänä sitä, että aikuiset puuttuivat pieneenkin ikävään käytökseen nopeasti. Aikuisia oli ohjaajien mielestä tarpeeksi siihen, että lapset eivät olleet missään vaiheessa vain omissa oloissaan.

Lapset liittyivät ryhmään ja löysivät paikkansa siinä pääosin hyvin. Yksi kerhon lapsista oli erityisluokalla ja hän joutui ryhmän silmätikuksi pian kerhon alkamisen jälkeen. Eräs ohjaajista oli mukana kerhossa alkusyksyn ja loppusyksyn, mutta välissä poissa neljä viikkoa. Hän havaitsi, että ryhmässä oli tapahtunut muutos hänen poissaolonsa aikana.

kyllä niistä on vähän tullu suvaitsevampia sillee et ku sillon ku ne aluksi tuli sinne nii nehä oli aivan ihmeissään et joku voi olla kolmannella luokalla eikä vielä niinku osaa kirjottaa. Nehä oli niinku aivan ihmeissään siitä. Ja sithän ne aika monesti just niinku naureskelikin kun jos niinku sano jotaki mikä ei ollu kieliopillisesti oikeen (...) niin kyllähän ne aluksi niinku nauro. (...) ku mä olin sen neljä viikkoo pois nii mä en tiä mitä siinä tapahtu mutta ei sit enää ku mä tulin niinku takas niin ei sit enää naureskeltukaan.

Tekemämme työ kiusaamisen lopettamiseksi onnistui.

Yksi lapsi, joka oli alusta asti mukana, ei lopulta löytänyt paikkaansa kerhossa.

Annu oli aika sillee hiljanen ja sillee jättäyty vähän porukasta, et se ei pihallakaan vaik halunnu kauheesti niihin leikkeihin mukaan tulla, mut nyt-hän se jättäyty koko kerhostaki.

Annu oli alussa hiljaisuudestaan huolimatta innostunut kerhosta ja toi sinne parhaan ystävänsä. Ystävä ei kuitenkaan viihtynyt kerhossa. Hän vaikutti pitävän osaa kerholaisista itseään lapsellisempina. Kun ystävä jättäytyi kerhosta, Annunkin kerhossa käyminen väheni ja loppui kokonaan.

Osallisuus oli kerhossa onnistuneesti toteutunut yhden ohjaajan mukaan siten, että lapset olivat osallistuneet suunnitteluun, nähneet ehdotustensa toteutuvan, tunteneet olevansa osa kerhoa ja ryhmää sekä päässeet tekemään kaikkia kerhossa tehtyjä asioita jäämättä ulkopuolisiksi. Hän kiinnitti myös huomiota siihen, että kaikki lapset pääsivät tekemään ehdotuksia, kaikilta kysyttiin mielipiteitä, eivätkä hiljaisemmatkaan lapset jääneet kuulematta.

Toinen ohjaaja muistutti, että silloin, kun jonkun lapsen ehdotus voitiin toteuttaa, se toteutettiin, ja jos ehdotusta ei voitu toteuttaa, lapselle kerrottiin perustelut tähän. Kolmas ohjaajista koki osallisuuden toteutuneen, kun lapset olivat kerhoiltoina saaneet tehdä spontaanisti ehdottamiaan asioita. Kaikki tekeminen oli vapaaehtoista, joten kun lapset tekivät jotain, he yleensä tekivät sitä omasta halustaan, eivätkä siksi, että aikuinen määrää. Äänestäminen ja demokraattisesti asioista päättäminen oli myös ohjaajien mielestä onnistunut osallisuutta lisäävä tapa toimia.

Ohjaajat totesivat, että ellei lapsille näyttänyt, mitä he ehdottivat ja mitä toteutettiin, he muistivat vain ne ehdotukset, joita ei toteutettu. Kaiken kaikkiaan ohjaajien mielestä lasten osallisuus toteutui hyvin kerhossa.

9.3 Oma arviointini

Jokaisen lapsen mielipiteen ja ehdotusten kuuleminen vaatii aikuiselta halukkuutta ja herkkyyttä kuulla lasta. Aikuisen vastuulla on tarjota menetelmiä lapsen ilmaisun tueksi. Tein kerhokerhoiltoina havaintoja lasten osallisuudesta ja kirjasin ne opinnäytetyöpäiväkirjaan.

Se, mitä ja miten ryhmässä toimittiin, vaati tasapainoilua yksilöiden ja kokonaisuuden välillä. Lapset, jotka eivät ilmaisseet mielipiteitään äänekkäästi ja itsevarmasti, jäivät yleisessä keskustelussa taka-alalle silloin, kun paikalla oli lapsia, joiden oli helppo tuoda mielipiteensä puhumalla selkeästi esiin. Siksi toimimme usein aloituspiirissä ja ruokapöydässä niin, että puhevuoro kiersi ympyrässä vuorotellen jokaiselle. Näin kaikilla oli mahdollisuus sanoa mielipiteensä. Käytimme tätä monissa asioissa, esimerkiksi kun ratkaisimme, mitä mehua nalle Nappisen syntymäpäivillä tarjottaisiin. Jokainen sai vuorotellen sanoa oman lempimehunsä. Puhekierroksen jälkeen lapset miettivät omaaloitteisesti, mitä mehuja tarjottaisiin, jotta jokainen saisi mieluista juomista. Lapset ottivat toistensa toiveet huomioon ja hyväksyivät kompromissit.

Ryhmässä oli yksi lapsi, jolla oli kielellisen kehityksen viivästyä. Hän ei osannut vielä kunnolla kirjoittaa eikä lukea. Hän oli alussa hiljainen ja vastaili yksisanaisesti. Hänen kanssaan ohjaajat juttelivat välillä kahden kesken selvittääkseen hänen näkemyksiään ja toiveitaan. Lapsi kuitenkin rohkaistui syksyn mittaan puhumaan myös ryhmässä. Hänen puheensa oli hetkittäin hieman epäselvää, ja muutamat lapsista alkoivat nauraa hänen puheelleen. Otimme kiusaamisen ja toisille nauramisen puheeksi aloituspiirissä kolme kertaa, ja nauraminen lopulta lakkasi. Kyseinen lapsi oli kerhon loppuaikoina puhelias ja ilmaisi vapaasti mielipiteitään.

Käytimme piirtämistä ja maalaamista suunnittelun ja mielipiteiden ilmaisun apuna, koska kaikki lapsista piirsivät mielellään. Pienryhmissä piirrettäessä ja maalattaessa keskustelimme samalla aiheesta. Lasten tuotosten ja niiden pohjalta syntyneen keskustelun tuloksena hiljaisempienkin lasten ideoita nousi esiin. Kenties myös joskus ideat syntyvät piirtäessä ja maalattaessa, eivätkä silloin, kun yrittää keksiä jotain sanottavaa.

Teimme myös mielipidejanoja liikunnallisesti – esimerkiksi niin, että janan toiseen päähän menivät seisomaan ne, jotka halusivat paljon lisää yhteistyötä vanhempien kanssa, ja toiseen ne, joiden mielestä yhteistyötä vanhempien kanssa voisi olla vähemmän. Kahden ääripään välille oli myös mahdollista asettua, oman näkemyksen mukaan. Kaikki osallistuivat tähän mielellään. Leikkisillä toinen toistensa haastatteluilla saatiin myös rennosti tuntemuksia ja näkemyksiä asioista esiin.

Meillä oli monenlaisia keinoja käytössä lasten ilmaisun tukemiseen. Jos äänekkäimmät lapset olivat poissa, hiljaisemmista lapsista tuli puheliaita ja vilkkaitakin. Äänekkäimmät lapset olivat niitä, jotka alkoivat jo käyttäytyä teinin tavoin ja kokivat hetkittäin toiset lapset ja tekemiset kerhossa lapsellisiksi. Toiset lapset nauttivat vielä täysillä leikistä ja uskoivat nalle Nappiseen, toiset taas halusivat ”hengailia” ja ihmettelivät, miksi vietämme Nappisen synttäreitä, kun se ei ole edes oikea. Joillakin kerhokerroilla ohjaajien aika ja energia meni suurelta osin äänekkäimpien lasten rauhoittamiseen ja kurinpiitoon, eikä rauhallisille ja hiljaisille jäänyt huomiota. Tasapainon löytäminen oli haasteellista. Osa isommista lapsista jättikin kerhon. Yksi heistä usein sanoi jättävänsä sen, mutta tuli kuitenkin aina uudestaan.

Turvallinen ryhmä, jossa jokainen kokee voivansa olla oma itsensä, on paras alusta mielipiteen ilmaisulle missä muodossa tahansa. Aikuisten tehtävä on luoda tämä turvallinen ilmapiiri. Me ohjaajat kuuntelimme pääosin aktiivisesti lasten näkemyksiä ja kannustimme heitä kirjoittamaan toiveitaan ja sanomaan niitä ääneen. Oikein vilkkaina iltoina aikaa tuntui olevan liian vähän lasten kuunteluun.

Lapsissa oli tavallaan ydinryhmä, jotka tulivat kerhoon joka kerta elleivät olleet sairaina tai lomamatkalla. Sitten oli sellaisia, jotka kävivät harvemmin. Oli myös niitä lapsia, jotka tulivat jonkun kerhossa jo olevan lapsen houkuttelemana, mutta eivät kokeneet kerhoa omakseen ja jättivät sen pian. Melkein joka kerta lokakuun loppuun asti kerhoon tuli ainakin yksi uusi lapsi. Viimeinen uusi lapsi tuli ryhmään 28.10. Silloin päätimme olla ottamatta enempää. Jotkut myöhemmin tulleista lapsista ottivat nopeasti paikkansa ryhmässä, toisten liittyminen ja kuuluminen ryhmään oli ristiriitaisempaa.

Yksi lapsi oli syksyn loppupuolella usein itkuinen kerhossa, eikä kertonut miksi. Hän pahoitti joka kerralla jostakin mielensä, eikä se mennyt oikein ohi kerhoillan aikana.

Yksi lapsista nautti leikkipuiston leluilla yksinään leikkimisestä. Aluksi me ohjaajat pyrimme hänen seurakseen, koska emme halunneet hänen kokevan yksinäisyyttä. Huomasimme kuitenkin pian, että hän nautti itsekseen leikkiessään. Eräs lapsista halusi joka kerta ulkona leikkimisen jälkeen askartelun ja muun yhteisen tekemisen sijaan pelata leikkipuiston sisäpelejä. Hänelle löytyikin aina kavereita toisista kerholaisista ja usein joku ohjaajistakin oli mukana pelissä.

Osa lapsista tunsivat toisensa ennestään: he olivat samalla luokalla tai ainakin samassa koulussa, tai samassa harrastusryhmässä. Tämä helpotti yhteen liittymistä. Niillä muutamalla lapsella, jotka olivat eri koulussa kuin muut, oli isompi työ liittymisessä. Toinen jättikin kerhon lopuksi, toinen taas löysi paikkansa ryhmässä. Yksi lapsista ilmaisi inhoavansa erästä toista kerholaista syistä, joita ei halunnut kertoa.

Kerhoon ei muodostunut toisiaan syrjiviä pienryhmiä, vaan kaikki leikkivät kaikkien kanssa. Puhuimme lasten kanssa siitä, että kaikki eivät opi samoja asioita samaan aikaan, ja että kaikilla on omat vahvuutensa, kuten yhdellä lapsella, joka oli taitava piirtämään vaikka ei vielä osannut kirjoittaa hyvin. Lapset osallistuivat pääosin mielellään yhteisiin toimiin kuten pöydän kattamiseen ja omien jälkien siivoamiseen. Osa koki tärkeäksi saada auttaa näissä töissä. He selvästi tunsivat kerhon omakseen. Suurin osa kerhoon tulleista lapsista koki kuuluvansa ryhmään, viihtyi kerhossa ja kävi siellä aktiivisesti.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Parasta Lapsille ry:n lastenkerhon pilottihankkeen tavoitteena oli kerätä syksyn lastenkerhosta saatuja kokemuksia ja käyttää niitä pohjana järjestön eri puolilla Suomea olevien paikallisosastojen tulevilla lastenkerhoissa. Osana tätä hanketta toteutin 3.–4.-luokkalaisille lapsille neljäntoista kerhokerran kokonaisuuden. Kerhon lähtökohtana oli lapsen äänen kuuleminen ja näkyväksi tekeminen kerhon sisällöissä.

Syksyn kerhokerrat olivat Parasta Lapsille ry:n näkökulmasta onnistunut kokonaisuus ja jo lokakuussa järjestö päätti, että lasten kerho jatkuu samalla toimintamallilla keväällä. Yhdeksi kerhon peruslähtökohdaksi jäi lasten osallisuuden toteuttaminen myös kevään kerhossa. Järjestön paikallisosastot saavat tästä toiminnan mallista suuntaviivoja tuleviin lasten kerhoihin. Tästä opinnäytetyöraportista selviävät lasten osallisuuden toteutumisen kriittiset kohdat viikoittaisessa kerhossa – asiat, joihin on erityisesti kiinnitettävä huomiota. Opinnäytetyöni oli laaja, eikä siihen sen vuoksi sisällytetä erillistä osallisuuden toimintamallia lasten kerhoja varten.

Kuten aiemmissa tutkimuksissa ja hankkeissa on huomattu, lapsen kokemus siitä, että hän tulee kuulluksi ja pystyy vaikuttamaan omaan elämäänsä liittyviin asioihin, voimauttaa lasta ja lisää lapsen itseluottamusta. Myös syksyllä toteutetussa Parasta Lapsille ry:n kerhossa sama ilmiö oli nähtävissä.

Lapsen osallisuus kehittyy parhaiten suljetussa säännöllisesti kokoontuvassa ryhmässä, jossa lasten kanssa sovitaan selkeästi ymmärrettävät prosessit, roolit ja säännöt (Hart 1999, 41–45). Syksyn aikana kerhossa oli kerrallaan korkeintaan kaksitoista lasta. Koin, että se oli hyvä ryhmän koko. Kun lapsia oli alle kymmenen, kukin lapsista tuli kuulluksi ja ryhmähenki pysyi turvallisena ja luottamuksellisena. Suljettuna ryhmällä oli mahdollisuus kehittyä yhä turvallisemmaksi. Turvallisessa ilmapiirissä ujut ja hiljaisetkin lapset vapautuivat ilmaisemaan näkemyksiään.

Jokaisen lapsen osallisuus kerhon sisällön suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa tuli mahdolliseksi erilaisia toiminnallisia menetelmiä käyttämällä. Näin lasten monet erilaiset äänet pääsivät kuuluviin. Jokainen lapsi sai osallistua sen verran kuin halusi.

Vapaaehtoisuus oli tärkeää. Osallisuutta saattoi kokea vaikka ei olisi osallistunut aktiivisesti suunnitteluun tai arviointiin. Oli hyvä, että kerhossa oli aikaa siihenkin, että lapset saivat spontaanisti valita pelejä ja leluja leikkipuiston tiloista ja löytää leikkitovereita omiin leikkeihin tai puuhailia itsekseen. Yhteisesti sovitut käytännön asiat, kuten pöydän kattaminen ja omien jälkien siivoaminen hoidettiin yhdessä.

Päätöksenteon demokraattisuuden edellytyksiä oli tärkeä noudattaa asioita ratkaistaessa. Kun asioista äänestettiin, lapset ymmärsivät, miksi jokin ehdotus toteutui. Lasten omien ratkaisuehdotusten vakavasti ottaminen toi uusia ideoita päätöksentekoon. Koska kerho oli lapsia varten, tiedon antaminen lapsille kerhon taustasta, lähtökohdista ja toiminnan mahdollisuuksista oli olennaisen tärkeää. Me aikuiset saatoimme omista tarkoituspäätöksistämme haluta toteuttaa kerhoon liittyviä ideoita. Oli hyvä huomata nämä tilanteet, joissa oli eettistä kertoa lapsille aikuisten aikomuksista ja kysyä heidän kantaansa asiaan. Jos kerhosta aiottiin kertoa järjestäjän nettisivuilla, siitä oli hyvä kertoa lapsille – lapset saattavat haluta osallistua siihen, mitä ja miten kerhosta voisi kertoa. Kuvien ottamiseen ja julkaisemiseen kysyttiin lapsilta lupa vanhemmilta kysytyjen lupien lisäksi. Kun lasten mielipiteitä ja näkemyksiä haluttiin aikuisten kampanjan tueksi, lapsilla oli oikeus tietää kampanjan tarkoitus ja tavoitteet, se miten heidän mielipiteitään käytettäisiin ja miten ne julkaistaisiin. Sitten lapsilla oli oikeus suostua tai kieltäytyä osallistumasta kampanjaan. Nämä teot, joissa me aikuiset kunnioitimme lapsia ja heidän näkemyksiään ja annoimme niille saman arvon kuin omillemme, mahdollistivat lasten aidon osallisuuden.

Osallisuuteen kuuluu olennaisena puolena yhteisöllisyys (Stenvall & Seppänen 2008, 37). Kerhossa se merkitsi aikuisten ja lasten tasavertaisuutta. Lapset kokivat, että he saivat päättää enemmistä asioista kuin aikuiset. Lapsille oli kerhossa tärkeää, että oma ehdotus toteutui. Se lisäsi lasten itseluottamusta ja kokemusta osallisuudesta ja omista vaikuttamisen mahdollisuuksista. Lasten ehdotuksia kirjattiin ja tehtiin näkyväksi monin tavoin syksyn kuluessa.

Kiusaamisen ehkäisy nousi merkittäväksi teemaksi lasten osallisuuden toteutumisen kannalta. Kiusaaminen saa aikaan ulkopuolisuuden tunteita ja rikkoo ryhmän turvallisuutta. Kiusatun osallisuuden kokemus on kerhossa uhattuna. Jos häntä ei oteta leikkiin mukaan tai hänelle nauretaan, hän ei kuulu ryhmään tasaveroisena. Ryhmän turvallisuus

vähenee, jos siinä sallitaan toisten vähättely ja arvostelu. Ohjaajan tehtävä on puuttua tähän (Aalto 2000, 78). Kiusaaja saattaa kiusata omasta epävarmuudestaan käsin ja hankkia toiminnallaan valtaa ja suosiota. Kiusaajan on tärkeä tuntea itsensä hyväksytyksi ja häntä kannattaakin tukea niissä puolissa, jotka ovat rakentavia. Ne, jotka eivät ole kiusattuja eivätkä kiusaa, saattavat myös kokea ristiriitaisia tunteita tilanteessa. Kiusaamista oli hyvä käsitellä heti sen ilmaannuttua. Sitä voisi myös ehkäistä ennalta. Jo ensimmäisillä kerhokerroilla voi käsitellä kiusaamista tarinan kautta ja keskustelemalla asiasta. Näin lapset tulevat tietoisiksi asiasta ja asiaan on helpompi puuttua, kun siitä on jo yhdessä puhuttu. Kun aina on vähintään yksi aikuinen siellä missä on lapsia, on helppo puuttua tilanteisiin tarpeen tullen ajoissa. Jos ryhmässä on erityislapsia, aikuinen voi tukea heitä sosiaalisten taitojen opettelussa. Osallisuuden kannalta oli hyvä, että meitä aikuisia oli kerhossa aina vähintään kolme. Lapset saivat aikuisen huomiota ja läsnäoloa, ja tämä tuotti luontevan ja turvallisen ilmapiirin itselle tärkeistä asioista puhumiseen.

Kerhotoiminnan toteuttaminen lasten ilmaisua tukevia menetelmiä käyttäen ja ottamalla lapset mukaan suunnittelun ja toteutuksen lisäksi myös arviointiin tuotti lapsille osallisuuden kokemuksia, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Lapset pääosin kiinnostuivat eri ilmaisukeinojen käytöstä ja nauttivat toiminnallisista menetelmistä toteutetusta arvioinnista. He arvostivat lähestymistapaa, jossa aikuiset oikeasti halusivat kuulla heitä.

Lasten erilainen kehitystaso, erilaiset kiinnostuksen kohteet ja sosiaaliset taidot asettavat ohjaajien taidot koetukselle. Kerhoa suunniteltaessa nämä asiat on otettava huomioon, jos tavoitteena on jokaisen lapsen osallisuuden mahdollistaminen.

Koska Parasta Lapsille ry:n lastenkerhot toimivat vapaaehtoisvoimin, eikä vastuuohjaajakaan ole työsuhteessa oleva ammattilainen, perehdytys on tärkeää. Ohjaajat on perehdytettävä hyvin lasten äänen kuulemiseen ja osallisuuden toteuttamisen käytännön työkaluihin. On tärkeää, että lasten osallisuuteen perehdyttäminen lähtee kerhon järjestäjän intresseistä ja sisältyy ohjaajien koulutukseen. Vapaaehtoiset tulevat erilaisista taustoista, ovat eri-ikäisiä, eikä heillä ole välttämättä muuta kuin omat lapsuuden kokemuksensa siitä, miten lasten kanssa ollaan. Osallisuus toteutuu aikuisen suhteessa lapseen, ja tämä vaatii aikuisilta – sekä sosiaalialan ammattilaisilta että vapaaehtoisilta ohjaajilta -

itsetutkiskelua ja huomion kiinnittämistä omiin asenteisiin ja toimintamalleihin lasten kanssa.

Vastuuohjaajan sitoutuminen kerhon ohjaamiseen koko sen keston ajaksi on monessa mielessä edellytys lasten osallisuuden toteutumiselle. Kun ohjaajat ovat vapaaehtoisia, he tulevat kerhoon silloin kuin heille sopii. Tämä on ryhmän turvallisuuden kannalta haastavaa. Lapset ovat rennompia ja ilmaisevat itseään luottavaisemmin tuttujen ja turvallisten aikuisten seurassa. Syksyn kuluessa Parasta Lapsille ry päättikin alkaa maksaa tuleville kerhojen vastuuohjaajille kohtuullisen palkkion.

Lasten kerhojen järjestäjillä on suuri vastuu siitä, miten ohjaajat voivat toteuttaa kerho toiminnan lasten ääntä kuunnellen. Kerhon rakenteiden on mahdollistettava riittävä suunnittelu ja esivalmistelujen tekeminen. Osallisuus voi toteutua, kun lapsilla on aikaa, tilaa ja turvallisuutta olla oma itsensä ja tulla kuulluksi. Tarvitaan riittävästi aikuisia kuuntelemaan ja näkemään. Jäin kuitenkin pohtimaan, milloin lapsen ääni oikeasti pääsee kuuluviin – lasten kerhossa ilmaisemiin mielipiteisiin vaikuttivat selvästi ryhmäpaine, paras kaveri ja aikuisen odotuksiin vastaaminen.

Tämän opinnäytetyön prosessissa kertyneitä kokemuksia voidaan hyödyntää monenlaisia lasten kerhoja toteutettaessa. Lasten iästä ja yksilöllisistä ominaisuuksista riippuu, millaiset ilmaisukeinot ja päätöksenteon prosessit toimivat parhaiten. Jos ohjaajina on vapaaehtoisia, kerhon järjestäjän on huolehdittava sopivasta perehdytyksestä ja koulutuksesta. Ammatillaiset, kuten esimerkiksi sosionomit, voivat hyödyntää ja kehittää oppimaansa edelleen lasten osallisuuden mahdollistamiseksi. Aikuisen kyky ja halukkuus omien arvojen, käytäntöjen ja toimintamallien kyseenalaistamiseen sekä jatkuva itsereflektio ovat edellytyksiä lasten osallisuuden toteutumiselle.

10.1 Osallisuuden kehittäminen

Lasten osallisuus Parasta Lapsille ry:n toiminnassa toteutui oman kokemukseni mukaan ennen syksyn lastenkerhoa siten, että järjestö kysyi lasten mielipiteitä ja palautetta leireistä ja viikonlopputoiminnasta palautelomakkein ja toiminnallisin harjoittein. Saatuja vastauksia käytettiin toiminnan kehittämiseen. Näin lasten mielipiteet otettiin huomi-

oon, ja järjestön toiminta oli Shierin mallin (2006, 17) kolmannen tason mukaista. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaiset lasten oikeudet toteutuivat siis järjestön toiminnassa.

Shierin mallin (2006, 17) neljännellä tasolla aikuiset ottavat lapset mukaan päätöksentekoon ja viidennellä tasolla lapset ja aikuiset jakavat päätösvallan ja vastuun. Syksyn kerhotoiminnassa lapset olivat aktiivisesti mukana suunnittelemassa kerhoiltojen sisältöjä ja tekemässä niihin liittyviä päätöksiä yhdessä aikuisten kanssa. Tämä vei lasten osallisuutta järjestön toiminnassa eteenpäin osallisuuden polut -mallin neljännelle tasolle. Kerhoilloissa toteutimme keskustelu- ja päätöksentekokäytäntöjä, jotka antoivat tilaa ja saman painoarvon jokaisen lapsen äänelle. Olimme yhdessä lasten kanssa sopineet, että noudatamme näitä käytäntöjä päätöksenteossa. Hetkittäin toimimme kerhossa mallin viidennellä tasolla: me aikuiset jaoimme päätösvallan lasten kanssa.

Lasten osallisuuden ottaminen lähtökohdaksi toi uusia näkökulmia lasten kanssa toimimiseen. Aikuisena oli mahdollista päästää irti omasta valta-asemastaan ja kuulla ja nähdä, miten luovia ja kekseliäitä lapset ovat.

10.2 Jatkoideat

Lasten osallisuuden lisäämiseksi kerhossa aikuisten tulee miettiä, mistä asioista päätettäessä lapset voivat olla mukana prosessissa. Missä tilanteissa lapset voivat jakaa päätösvallan ja vastuun aikuisten kanssa? Mistä asioista lapset voivat kerhossa päättää keskenään? Olisi varmasti mahdollista ja innostavaa toteuttaa kerho, jossa lasten osallisuuden toteuttaminen näin monella tasolla olisi aikuisten velvoite. Voisiko Parasta Lapsille ry kouluttaa vapaaehtoiset leiri-, kerho- ja viikonlopputoiminnan ohjaajat kuuntelemaan lasten ääntä ja edistämään lasten osallisuutta kaikessa järjestön toiminnassa? Järjestön paikallisosastojen lastenkerhoista vastaavat tarvitsevat myös perehdytyksen voidakseen edistää lasten osallisuutta toiminnassaan. Näin osallisuuden toimintakulttuuri vakiintuisi järjestöön.

Syksyn kerhossa jakaannuttiin pienryhmiin satunnaisesti. Olisi mielenkiintoista toteuttaa kerhotoimintaa niin, että pienryhmätoiminta olisi suunniteltua ja pitkäjänteistä. Pien-

ryhmiin jakaannuttaisiin kiinnostuksen kohteiden perusteella ja jokainen pienryhmä suunnittelisi, mitä haluaa kerhoaikana tehdä. Pienryhmä voisi keskittyä esimerkiksi jonkin ompelutyön tekemiseen usealla peräkkäisellä kerralla, pienoisenäytelmän tekemiseen tai leipomiseen – mitä ikinä ryhmä ideoisikaan. Näin toimien eri-ikäiset lapset saisivat jokainen itseään kiinnostavaa tekemistä kerhossa.

Osallisuuden toteutumisen kannalta kerhossa olisi ihanteellista antaa keskustelun kulkea lasten ehdoilla. Kerran viikossa kokoontuvassa kahden ja puolen tunnin kerhossa aika tuntui usein loppuvan kesken. Kun aikaa on liian vähän, aikuiset eivät ehdi vastailta lasten kysymyksiin. Usein kävi niin, että aikuiset esittivät kysymykset ja odottivat lasten vastaavan niihin. Miten kerhossa voitaisiin vielä enemmän toimia lasten omista lähtökohdista käsin? Yhden syksyn aikana lapset ottivat kerhon omakseen ja alkoivat luottaa omiin ideoihinsa ja niiden toteuttamismahdollisuuksiin. Lasten osallisuuteen perustuva kerho voisi jatkua koko lukuvuoden. Mitä kaikkea lasten osallisuutta toteuttava kerho voisikaan antaa lapsille, jos se saisi jatkua pidemmän aikaa?

11 POHDINTA

11.1 Luotettavuus ja eettisyys

Lasten osallisuuden oikeutus pohjautuu kansainvälisille sopimuksille ja osallisuuden kehittäminen edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Eettisyys toteutui jo opinnäytetyön tavoitteissa, lasten osallisuuden kehittämisessä. Lapsia haastateltaessa ja tutkittaessa on oltava erityisen tarkka eettisyyden toteutumisesta. Aikuisella on valtaa suhteessa lapseen. Lapsella ei ole välttämättä käsitystä oikeuksistaan.

Kun lapsi oli ilmoittautunut kerhoon, Simola lähetti vanhemmille sähköpostin, jossa kerrottiin, että teen opinnäytetyötä lasten osallisuudesta kerhossa. Vanhemmilta kysyttiin valokuvauslupa, valokuvien ja lasten piirustusten julkaisulupa sekä lupa jakaa valokuvia lapsesta muille kerholaisille. Kysyin vanhemmilta luvat myös lasten ryhmähaastatteluihin ja niiden tallentamiseen ääninauhalle sekä Luonto-Liiton kyselyyn osallistumiselle.

Tutkimukseen osallistumiseen tarvitaan lasten suostumus huoltajan suostumuksen rinnalle, jotta eettisyys toteutuisi. On tärkeää, että lapsi ymmärtää, mistä on kysymys. (Nieminen 2010, 33–37.) Kerroin lapsille kerhon alussa, että teen opinnäytetyötä ja kirjoitan siitä, mitä kerhossa tapahtuu. Kerroin, että en kirjoita lapsista heidän oikeilla nimillään. Lasten omia toiveita valokuvaamisen kohteena olemisesta ja kuvien käytöstä noudatettiin. Kerroin lapsille arviointivälineinä käyttämieni kyselylomakkeiden, haastattelujen, valokuvaustehtävän ja yhteismaalauksen tarkoituksesta. Lapset saivat myös kuulla tuloksia kyselylomakkeista. Lapset saivat päättää, haluavatko he Luonto-liiton haastattelijan tulevan käymään, ja haluavatko he vastata tämän kysymyksiin. Haastateltavien yksityisyyttä on kunnioitettava eettisyyden lisäksi lainsäädännön perusteella (Kuula 2010, 216). Varmistin haastateltavieni anonymiteetin käyttämällä heistä keksittyjä nimiä raportissani.

Useiden menetelmien käyttö arvioinnissa lisää tulosten luotettavuutta ja pätevyyttä (Hirsjärvi ym. 1997, 226). Monikanavaista arviointia (mosaic approach) käyttämällä sain monipuolisesti tietoa lasten osallisuudesta. Säilytin kerhoon liittyvän aineiston huo-

lellisesti ja hävitin haastattelunauhut ja omat kerhoon liittyvät muistiinpanoni raportin kirjoittamisen jälkeen. Raportoin osallisuuden kehittämisen prosessista ja arvioinnista huolellisesti. Merkitsin lähteet tarkasti ja kunnioitin siten asiantuntijoiden ja aiempien tutkimusten tuottamaa tietoa.

11.2 Prosessin pohdinta

Diakonia-ammattikorkeakoulussa tehtävä opinnäytetyö on aina työelämälähtöinen. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 23). Parasta Lapsille ry lähti keväällä 2013 toteuttamaan lasten kerhon pilottihanketta. Tapasin järjestön lasten toiminnan kehittäjän Inna-Mari Simolan elokuussa 2013, jolloin keskustelimme aloitettavasta kerhotoiminnasta ja opinnäytetyöstäni. Sovimme, että suunnittelen kerhotoimintaa yhteistyössä Simolan kanssa ja toteutan kerhokerrat syksyllä 2014 kerhon vastuuhjaajana yhdessä toisten vapaaehtoisten ohjaajien kanssa. Esitin opinnäytetyön ideapaperin 16.10.2013, jonka jälkeen tein Parasta Lapsille ry:n kanssa sopimuksen opinnäyteyhteistyöstä.

Sain järjestön arvojen puitteissa vapaat kädet kerhotoiminnan suunnittelua, toteutusta ja arviointia ohjaavan teoreettisen näkökulman valitsemiseen. Omasta kiinnostuksestani valitsin näkökulmaksi lasten osallisuuden, jota lähdin kerhossa toteuttamaan ja kehittämään. Aloitin saman tien perehtymisen vastaaviin hankkeisiin ja tutkimuksiin. Opinnäytetyösuunnitelmani hyväksyttiin 8.12.2013.

Jo ennen mukaantuloani hankkeeseen järjestössä oli päätetty kerhotoiminnan aloituspaikaksi Itä-Helsinki. Osallistuin kerhotoiminnan suunnitteluun syksystä 2013 alkaen. Olin yhteydessä lasten toiminnan järjestäjiin tarkoituksena selvittää missä tarve lastenkerholle olisi suurin. Löydettyämme alueen, jossa tarve oli suuri ja tilat leikkipuistosta tarjolla sovimme kerhon aloittamisesta syksyllä 2014 leikkipuiston tiloissa yhtenä iltana viikossa. Kaupungin ja järjestön tarpeet kohtasivat: kaupunki tarvitsi lisää käyttäjiä leikkipuistoon, jotta lopetusuhka väistyisi, ja järjestö sai ilmaisen tilan käyttöönsä kerhoa varten.

Sovimme kerhon kohderyhmäksi lähialueiden 3.–4.-luokkalaiset lapset. Päätimme, että kerhoon otettaisiin noin viisitoista lasta ennakoilmoittautumisen perusteella, kerhoon

osallistuminen olisi ilmaista ja kerhoillan aikana lapsille tarjottaisiin iltapala. Kevään aikana järjestö laati mainoksen kerhosta. Leikkipuiston henkilökunta levitti tietoa kerhosta lapsille ja heidän vanhemmilleen. Simola vei mainoksia alueen kauppoihin sekä julkisille ilmoitustauluille. Hän oli yhteydessä alueen kahteen ala-asteeseen saadakseen kerhosta tiedotteen Wilmaan, mutta ei saanut vastausta tiedusteluihinsa.

Kesäkuussa sovimme kerhon aloituspäiväksi 16.9. Kesän aikana perehdyin lähdekirjallisuuteen. Toimitin kerhomainoksia alueelle. Kävin ala-asteen vanhempainyhdistyksen illassa esittelemässä kerhoa. Ensimmäiseen kerhokertaan mennessä lapsia oli ilmoittautunut seitsemän.

Parasta lapsille järjestön vapaaehtoistoiminnan kehittäjä Taru Heinonen oli vastuussa vapaaehtoisten ohjaajien rekrytoinnista. Ennen ensimmäistä kerhokertaa meillä oli ohjaajien tutustumistapaaminen sekä ensimmäisen kerhokerran suunnittelutapaaminen. Alussa ohjaajajoukkoon kuului lisäksi neljä ohjaajaa. Meillä oli syksyn kuluessa vapaaehtoisten ohjaajien kesken tapaaminen, jossa arvioimme ja ideoimme toimintaa sekä yksi virkistysilta. Minulla oli kaksi Parasta Lapsille ry:n järjestämää yksilötyönohjauskertaa.

Minun vastuullani oli lasten osallisuuden toteutumisesta vastaamisen lisäksi yhteydenpito vapaaehtoiisiin ohjaajiin sekä kerhoiltojen käytännön toteutus. Simola vastasi yhteydenpidosta lasten huoltajiin ilmoittautumisiin, valokuvauslupiin ja sähköpostikyselyyn liittyen.

Syksyn aikana kerhokertoja oli neljätoista. Kerho päättyi 16.12. päättäjäisjuhlaan. Työstin opinnäytetyökäsikirjoitusta kerhon ohessa ja esitin käsikirjoituksen marraskuussa. Toteutin osallisuuden arviointia kerhokertojen aikana keräämällä lasten näkemyksiä kuvina, kirjoituksina, piirustuksina ja ryhmäkeskusteluissa. Näiden sekä 18.12. järjestyneen vapaaehtoisten ohjaajien ryhmäkeskustelun pohjalta tein arvioinnin osallisuuden toteutumisesta kerhotoiminnassa. Kirjoitin opinnäytetyöni valmiiksi tammikuussa 2015.

Parasta Lapsille ry:n lastenkerhon pilottihankkeeseen osallistuminen oli monivaiheinen prosessi. Alussa olin mukana kaikessa kerhon alkuun liittyvässä: tarvekartoituksessa, tilan etsimisessä ja kerhon toteutuksen suunnittelussa. Opinnäytetyöni aihe tarkentui ja

rajautui toden teolla vasta kerhon jo alettua. Oma kiinnostukseni ja opinnäytetyön pitäminen sopivan laajuisena vaikuttivat siihen, että lopulta keskityin täysin lasten osallisuuden kehittämiseen.

Lasten osallisuuden kehittämisen rinnalla olin kerhon vastuuhjaaja. Tämä tarkoitti, että olin vastuussa jokaisen kerhokerran toteutuksesta, yhteydenpidosta vapaaehtoisten ohjaajien kanssa, Parasta Lapsille ry:n työntekijöiden kanssa, Parasta Lapsille ry:n yleisten tavoitteiden toteutumisesta ja järjestön arvojen mukaan toimimisesta. Tähän minulla oli hyvä pohja oltuani järjestön aktiivisena vapaaehtoisena kahden vuoden ajan.

Osallisuuden tavoitteita ajatellen minun vastuullani oli muiden ohjaajien perehdyttäminen osallisuuteen ja sen mahdollistamiseen. Vastuuhjaajana toimiminen antoi minulle hyvin vapaat kädet kerhokertojen sisältöjen suunnittelussa ja toteutuksessa. Saatoin tuoda kerhoon osallisuutta mahdollistavia ja lisääviä menetelmiä.

Koska kaikki kerho-ohjaajat olivat järjestön vapaaehtoistyöntekijöitä, jotka tulivat kerhoon työnsä tai opiskelujensa ohella, aikaa yhteiseen suunnitteluun tuntui olevan liian vähän käytettävissä. Meillä oli ohjaajien keskinäistä viestintää varten perustettu suljettu Facebook-ryhmä, jossa ohjaajien lisäksi olivat mukana sekä Simola että Heinonen. Suunnittelimme kerhon tekemisiä ja delegoimme tehtäviä sitä kautta. Osa ohjaajista kuitenkin kävi siellä harvoin, eikä suunnittelu ollut kovin aktiivista.

Syksyn lopulla ohjaajien yhteistyö oli hioutunutta. Minun lisäksi joukossa oli kolme aktiivista ohjaajaa, jotka osallistuivat usein kerhon toteutukseen. Heistä joku pääsi aina apuun, jos jollain kerhokerralla oli pulaa ohjaajista. Koko kerhon ryhmähengen kannalta oli hyvä, että kerho-ohjaajat olivat pääosin samoja koko syksyn ajan. Se toi lapsille turvallisuuden ja jatkuvuuden tunteen ja lisäsi avoimuutta kerhossa.

Olisi ollut viisasta aloittaa osallisuuden arviointi lasten kanssa aikaisemmin syksyllä, niin sen toteuttamiseen olisi ollut enemmän aikaa. Lapset nauttivat keskinäisistä leikeistä pihalla ja sisällä. Koska kerho oli lapsia varten, halusimme antaa leikille aikaa. Tämän takia käytin arviointimenetelmiä, jotka sulautuvat kerhon perustoimintaan. Lasten osallisuus oli ydinasia sisältöjen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa.

Lasten monenlainen suhtautuminen valokuvattavana olemiseen ja valokuvien jakamiseen yllätti minut. Olin etukäteen suunnitellut, että voisimme käyttää valokuvaamista välineenä osallisuuden lisäämiseksi, mutta se ei ollut toimivaa tässä kerhoryhmässä. Sen huomaaminen, että lapset ilmaisivat oman tahtonsa, jota kunnioitimme, ja juuri se, että kunnioitimme lasten mielipiteitä tässä asiassa, lisäsi lasten osallisuutta. Valokuvaaminen kerhossa vaati sen opettelua, että kuvaaja aina kysyi: saanko ottaa teistä kuvan. Kuvia ei vain räpsitty. Tämän oppiminen ei ollut helppoa. Yhteinen keskustelu siitä, kenelle kunkin kuvia sai jakaa, antoi lapsille itseluottamusta ja päätösvaltaa omista kuvistaan. Yleensä järjestö julkaisee nettisivuillaan valokuvia lasten leireiltä ja viikonlopputoiminnasta, mutta tästä kerhosta ei netissä julkaistu yhtään kuvaa, jossa olisi lapsia mukana. Niin moni kerhon lapsista ei halunnut kuviaan nettiin, vaikka lupa vanhemmilta olikin lähes jokaisella.

Kerhossa alkaneen kiusaamisen käsittely oli toinen odottamaton lasten osallisuuteen vaikuttanut tekijä. Lasten osallisuus kerhossa toteutui suureksi osaksi sen kautta, miten aikuiset kuuntelivat, välittivät ja reagoivat asioihin. Pelkkä osallisuuden mahdollistavien menetelmien käyttö ei riitä, mutta niillä tuetaan lasten monenlaisten äänten ilmaisua. Sitten tarvitaan vielä korva kuulemaan ja toiminta, joka on vastaus lapselle.

Olin sekä kerho-ohjaajana että opinnäytetyöntekijänä ensikertalainen. Kokemattomuuteni kerho-ohjaajana näkyi siinä, että en osannut delegoida tehtäviä tarpeeksi muille ohjaajille, en ennakoanut kiusaamista enkä kerhon ryhmän muodostumisen kulkua. Lapsia tuli niin pitkään kerhoon lisää, että ryhmäytyminen oli hidasta. Toisaalta hyvin ryhmäytynyt ydinporukka helpotti muiden liittymistä ryhmään. Eri kehitysvaiheissa olevat lapset eivät aina kokeneet kerhoa omakseen. Ryhmäytymisharjoitteita olisi voinut tehdä enemmän, samoin askarteluja. Opin, että kerhokertojen hyvä suunnittelu varasuunnitteluun on onnistuneen kerhokerran edellytys. Järjestö kustansi minulle kahden kerran yksilötyönohjauksen, jotka käytin marraskuun aikana. Niistä oli suuri hyöty omaan ohjaajuuteeni.

Eräs lapsista ei oikein löytänyt paikkaansa kerhossa. Hän lietsoi kiusaamista ja vastusti sovittuja sääntöjä. Hän ilmaisi usein, että kerhossa oli tylsää. Silti hän tuli aina uudelleen ja tuntui haluavan huomiota, mutta haki sitä negatiivisella tavalla. Hänen olemisen tapansa kerhossa vaati paljon minun ja muiden ohjaajien huomiota ja energiaa. Tuntui,

että osa muista lapsista jäi silloin vähemmälle aikuisten läsnäololle. Hankalien tilanteiden käsittely voi olla hyödyllinen ja opettavainen prosessi. Ohjaajan oma suhtautuminen hankaliin tilanteisiin on ratkaiseva. Ongelmatilanteiden ratkaisu autoritäärisesti voi vähentää ryhmän turvallisuutta. Jos taas kielteiset tunteet saadaan tilanteessa turvallisesti puretuksi, ryhmän turvallisuus kasvaa. (Aalto 2000, 76–78.)

Pääosin tunnelma oli kuitenkin hyvä ja innostunut ja lapset viihtyivät kerhossa ja kokivat olevansa osa ryhmää. Kerhon sisältöjen suunnittelu lasten osallisuuden mahdollistaviksi oli innostavaa ja palkitsevaa. Kerhosta jäi itselleni ja haastattelemilleni ohjaajille onnistumisen tunne. Simola ilmaisi meidän ohjaajien tehneen erinomaisen työn kerho-ohjaajina. Hän oli tyytyväinen toimintaani vastuuhjaajana. Lasten osallisuus kerhossa toteutui hänen mielestään hyvin, ja järjestö sai oivallisen toimintamallin tuleviin kerhoihin.

11.3 Ammatillinen kasvu

Sosionomiopiskelujeni yksi henkilökohtainen tavoitteeni oli oppia sosiaalialan ammatillista työskentelyä monissa erilaisissa toimintaympäristöissä erilaisten ihmisten kanssa. Opinnäytetyön tekeminen yhteistyössä Parasta Lapsille ry:n kanssa osana lasten kerhotoiminnan pilottihanketta antoi minulle hyvän käsityksen kolmannen sektorin järjestötyöstä. Näin miten järjestön ja kunnan yhteistyö voi toteutua lastenkerhotoimintaa tuken. Opinnäytetyötä tehdessäni opin hanketyöskentelyä myös työelämää varten: hankkeen osan suunnittelua, aikataulutusta, toteutusta, arviointia ja raportointia. Tutkimuksellinen kehittämisosaaminen on osa sosionomin ammattitaitoa (Innokylä 2015). Kerhokertojen sisältöjen suunnittelu lapsilähtöisesti tutustutti minut lasten toiveisiin ja tarpeisiin – lasten maailmaan. Yhteistyö vanhempien kanssa oli ikkuna erilaisten lapsiperheiden elämäntilanteisiin ja tarpeisiin itäisessä Helsingissä.

Sosionomin kompetensseissa edellytetään, että sosionomi toimii huono-osaisuuden ehkäisemiseksi (Innokylä 2015). Parasta Lapsille ry:n kerhotoiminta oli ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Tasa-arvon edistäminen on yksi sosionomin ammatillisissa kompetensseissa mainittu eettisten kompetenssien osa-alue (Innokylä 2015). Lasten osallisuus lisää lasten tasa-arvoa yhteiskunnassa.

Lasten osallisuuden kehittäminen syksyn kerhossa haastoi minut itsereflektioon suhteessa asenteisiini ja toimintatapoihini lasten kanssa. Eettistä pohdintaa tarvittiin hyvin arkisilta tuntuissa asioissa, jotta lasten äänet tulisivat kuuluiksi ja osallisuus toteutuisi. Kehityin huomaamaan näitä hienovaraisia tilanteita ja pysähtymään niihin. Jokaisen ihmisen ainutkertaisuuden arvostaminen on sosionomin työskentelyn lähtökohtana (Innokylä 2015). Kerhosityksyn ja opinnäytetyöprosessin aikana jouduin pohtimaan omaa ihmiskäsitystäni ja arvojeni. Jokaisen lapsen ominaispiirteisiin tutustuminen ja pyrkimys lasta vahvistavan suhteen luomiseen oli kerhossa mahdollista. Tavoitteellinen työ lasten osallisuuden lisäämiseksi tukemalla heidän ilmaisuaan ja vaikuttamistaan kehitti asiakastyön osaamistani.

Kerhotoiminnan suunnittelu ja toteutus yhdessä vapaaehtoisten ohjaajien kanssa kehitti tiimityötaitojeni lisäksi sekä lapsi- että aikuisryhmän ohjaamistaitoja. Vapaaehtoisryhmän innostaminen ja motivoiminen kerhotoiminnalle yhdessä asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi työskentelemiseen oli haaste, joka kehitti myös johtamisosaamistani. Tästä opinnäytetyöprosessista opin, että kykenen toteuttamaan vastaavia kehittämishankkeita.

LÄHTEET

- Aalto, Mikko 2000. Ryppäästä ryhmäksi. Turvallisen ryhmän rakentaminen. Ryttylä: My Generation.
- Alastalo, Marja 2005. Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Toinen painos. Tampere: Vastapaino, 57–77.
- Alasuutari, Maarit 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Toinen painos. Tampere: Vastapaino, 145–162.
- Allardt, Erik 1993. Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.) The Quality of Life. Oxford: Clarendon Press, 88–94.
- Bardy, Marjatta 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 17–46.
- Bardy, Marjatta; Salmi, Minna & Heino, Tarja 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 263. Helsinki: Stakes.
- Brems, Tina & Conickx, Lieve i.a.a. The Blue Dog Story in reading cards. Helsinki: Allianssi. Viitattu 23.9.2014.
<http://www.keks.fi/ideoita/harjoitteita/taso1/varhaiskasvatus/colourful/Attachment00055573/The%20Blue%20Dog%20-%20Story.pdf>
- Brems, Tina & Conickx, Lieve i.a.b. Colourful – A Manual Against Discrimination. Helsinki: Allianssi. Viitattu 23.9.2014.
<http://www.keks.fi/ideoita/harjoitteita/taso1/varhaiskasvatus/colourful/Attachment00095726/Colourful%20-%20A%20Manual%20Against%20Discrimination.pdf>
- Clark, Alison 2005. Ways of seeing: using the Mosaic approach to listen to young children's perspectives. Teoksessa Alison Clark, Kjørholt & P. Moss (toim.) Beyond listening: children's perspectives on early childhood

- services. Bristol: Policy Press, 29–49. Viitattu 1.11.2014.
http://www.sagepub.com/upm-data/43997_9781446207529.pdf
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Eskel, Paulina & Marttila, Marjaana 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Teoksessa Päivi Marjanen, Marjaana Marttila & Marjo Varsa (toim.) Pienten piirissä. Osallisuuden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 75–96.
- Eskelinen, Teppo; Gellin, Maija; Gretschel, Anu; Junttila-Vitikka, Pirjo; Kiilakoski, Tomi; Kivijärvi, Antti; Koskinen, Sanna; Laine, Sofia; Lundbom, Pia; Nivala, Elina & Sutinen Riikka 2012. Lapset ja nuoret kansalaistoimijoina. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski (toim.) Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 213–248.
- Flöjt, Anu 2000. Tunnetko olevasi osallinen eli mitä osallisuus on? Verkkojulkaisussa Reijo Viitanen (toim.) Nuorisokasvatus ammattina - interventioita osattoman nuoren arkeen. Nuorisotutkimusseura. Viitattu 16.10.2014.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/nuorisokasvatus-ammattina>
- Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi 2012. Tiivistelmä. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski (toim.) Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 299–300.
- Hamarus, Päivi 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hart, A. Roger 1999. Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young citizens in Community Development and Environmental Care. Lontoo: Earthscan Publications.
- Hill, Malcolm; Davis, John; Prout, Alan & Tisdall, Kay 2004. Moving the participation agenda forward. *Children & Society* 18 (2004), 77–96.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. 13. painos. Helsinki: Tammi.
- Innokylä 2015. Sosionomi (AMK) -tutkinto. Suomen Kuntaliitto, SOSTE & THL. Viitattu 21.1.2015. <https://www.innokyla.fi/sosionomi-amk-tutkinto>

- Karlsson, Liisa 2014. Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kurtti, Tuomas 2014. Puhe Osallistu, innostu ja onnistu! -seminaarissa 10.12.2014. Vantaan nuorisopalvelut.
- Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuula, Arja 2010. Alaikäisiltä kerätyn aineiston arkistoinnin ja jatkokäytön etiikka. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 213–235.
- Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991. Viitattu 13.10.2014.
http://www.lskl.fi/files/206/LOS_sopimus.pdf
- Leskinen, Eija 2009. Ryhmä toimimaan! Vinkkejä tutustumiseen, oppimiseen ja yhteistyöhön. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Maunula, Juuso 2005. Eemelit, Pepit, Ninnit ja Nyytit. Pieniä ryhmiä - isoja asioita. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Nieminen, Liisa 2010. Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 25–42.
- Näre, Sari 2010. Kouluikäinen tyttö. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: Lasten Keskus, 43–58.
- Oranen, Mikko 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. Viitattu 26.10.2014.
<http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/@Bin/1911491/mit%C3%A4%20mielt%C3%A4!%20raporttiCS3.pdf>
- Pajulammi, Henna 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Väitöskirja, Lapin yliopisto. Helsinki: Talentum.
- Parasta lapsille ry 2014. Parasta lapsille ry. Viitattu 29.10.2014.
<http://www.parastalapsille.fi/>

- Parasta lapsille ry 2013a. Toimintasuunnitelma 2014. Iloa ja aikaa yhdessä olemiseen ja tekemiseen. Parasta lapsille.
- Parasta lapsille ry 2013b. Matka tulevaisuuteen. Parasta lapsille – vuonna 2018. Parasta lapsille.
- Pelastakaa lapset 2011. Lapsen ääni – tarina minulta. Helsinki: Pelastakaa Lapset.
- Perustuslaki 731/1999. Viitattu 28.10.2014.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Pulkkinen, Lea 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ritokoski, Sami 2010. Lapsi ja kaverit. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: Lasten Keskus, 59–78.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.
- Salmivalli, Christina 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Shier, Harry 2006. Pathways to Participation Revisited. Middle Schooling Review (New Zealand) 2, 14–19. Viitattu 1.11.2014.
http://www.harryshier.net/docs/Shier-Pathways_to_Participation_Revisited_NZ2006.pdf
- Simola, Inna-Mari 2013. Lasten toiminnan kehittäjä. Parasta lapsille ry. Haastattelu Helsingissä 16.10.2013.
- Sinkkonen, Jari 2010. Kouluikäinen poika. Teoksessa Eero Jokela & Heli Pruuki (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: Lasten Keskus, 31–42.
- Siren, Hanna & Järvinen, Anu 2005. Ruokaa ja rinnalla kulkemista. Parasta Lapsille ry yhteiskunnan muutoksessa. Helsinki: Parasta lapsille.
- Stenvall, Elina & Seppälä Ullamaija 2008. Talo lapsia varten. Lasten osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Helsinki: SOCCA. Viitattu 22.1.2015.
http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodissa.pdf
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a. Kasvunkumppanit. Viitattu 10.12.2014.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/periaatteet/osallisuus.

- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna 2005. Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Tiittula, Liisa; Rastas, Anna & Ruusuvuori, Johanna 2005. Kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta tietokonevälitteiseen viestintään. Virtuaalihaastattelun näkymiä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 264–271.
- Turja, Leena 2007. Lasten osallisuus kasvatustyön suunnittelussa ja kehittämisessä. Teoksessa Oiva Ikonen & Pirkko Virtanen (toim.) Erilainen oppija – yhteiseen kouluun. Kokemuksia yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden kehittämisestä. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–196.
- Turja, Leena 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 41–53.
- Valtonen, Anu 2005. Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223–241.
- Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Vilkka, Hanna 2007. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

LIITE 1: Kerhoillan suunnitelma

ENSIMMÄINEN KERHOKERTA

Ohjaajat, tulkaa viideksi leikkipuistoon, jos suinkin pääsette, niin laitetaan tarvikkeet ja tilat valmiiksi iltaa varten

Lapset tulevat noin 17.30

- toivotetaan lapset tervetulleiksi ja autetaan löytämään paikka kengille ja takille
- kokoonnutaan yhteen aloitusta varten

Aloitustuokio, Annamaija päävastuussa

- esitellään itseämme
- lasten nimet
- kerhon tarkoitus
- tämän illan kulku

Tutustumisleikkejä, Anni ja Taru ohjaavat

Unelmien kerho -piirustus, Annamaija päävastuussa

- samalla mietitään yhdessä kerhon pelisäännöt

Teeleipien leipominen, Emmi päävastuussa, aikataulullisesti päällekkäin piirustuksen kanssa

- osa lapsista mukana leipomassa toiveiden ja tilanteen mukaan

Iltapala, kaikki ohjaajat vastuussa

- lapset mukana pöytää kattamassa

19.45 Yhteinen lopetushetki, Annamaija päävastuussa

- kerhomaskotin esittely, Taru ja Anni

Lapset kotiin klo 20

Ohjaajien juttutuokio lasten lähdettyä

LIITE 2: Palautelomake lapsille

Parasta Lapsille ry

LAPSEN PALAUTE

Paikka: LASTENKERHO

1. Olen saanut uusia kavereita kerhossa
2. Tulen hyvin toimeen muiden lasten kanssa
3. Tulen hyvin toimeen aikuisten kanssa
4. Minun mielipiteilläni on merkitystä
5. Minun ehdotuksiani on toteutettu

6. Minua on kiusattu kerhon aikana?

EI

KYLLÄ

Mitä kiusaamiselle tehtiin?

7. Tulen mielelläni uudestaan?

kyllä

ehkä

en

8. Mikä on ollut sinulle syksyn kerhossa kaikkein tärkeintä?

9. Toiveitani kevään kerhoon:

LIITE 3: Kysely vanhemmille

Onko kerhosta ollut hyötyä lapselle?

ei

kyllä

Millaisia kokemuksia ja ajatuksia lapsesi on kertonut kerhosta?

Onko kerhosta ollut hyötyä vanhemmalle / vanhemmille?

ei

kyllä

Miksi olette hyötynneet/ette ole hyötynneet kerhosta?

Miten olet kokenut tiedottamisen ennen kerhoa ja kerhon aikana?

Suosittelisitko Parasta Lapsille ry:n lasten kerhoa muille perheille?

ei

kyllä

Mikä on sopiva viikonpäivä ja kellonaika kerholle?

Kertomalla oman näkemyksesi autat meitä järjestämään lasten kerhon perheiden kannalta sopivaan aikaan.

Tähän voit kirjoittaa mahdollisia toivomuksia ja kehittämissuhteita.

LIITE 4: Lasten valokuvakeskustelu

Aloituspiirissä näytän lapsille heidän ottamansa valokuvat. Jokainen otti viime kerralla yhden kuvan lempipaikasta kerhossa ja toisen kuvan vaikuttamispaikasta kerhossa.

1. Puhutaan lasten lempipaikoista – miksi joku paikka on kivoin.
2. Puhutaan lasten valitsemista vaikuttamispaikoista – miksi joku paikka on vaikuttamisen paikka.
3. Puhutaan siitä, miten kerhossa voi vaikuttaa. Mietitään yhdessä mitä tapoja kerhossa on vaikuttaa siellä tehtäviin asioihin ja tunnelmaan.

LIITE 5: Lasten loppukeskustelu

Aloituspiirissä

1. Onko se, että olet käynyt koko syksyn tässä kerhossa, muuttanut elämääsi? Jos on, niin miten?
2. Vierustoveria haastatellen: Miltä sinusta tuntuu nyt, kun syksyn kerhokerrat päättyvät? Haastatteluparit kertovat sitten kaikille, mitä puhuivat aiheesta.
3. Tunnetko kuuluvasti tähän ryhmään?

LIITE 6: Ohjaajien ryhmäkeskustelu

1. Valitse 2–3 korttia, jotka kuvaavat sitä, millainen syksyn kerho on mielestäsi ollut ja kerro sitten valinnoistasi muille (Esillä oli kortteja, joissa oli ominaisuuksia kuvaavia sanoja)
2. Millaisia havaintoja olet tehnyt lasten ryhmään kuulumisesta
3. Onko joku lapsi ulkopuolinen tai yksinäinen?
4. Onko pienryhmiä ryhmän sisällä?
5. Onko lapsissa tapahtunut muutoksia syksyn aikana?
6. Kirjoita paperille, mitä ymmärrät lasten osallisuudella
7. Kerro sama kaikille
8. Miten osallisuus on näkynyt kerhossa?
9. Kerron tuloksista, siitä miten lapset kokevat osallisuuden – mitä te ajattelette lasten kokemuksista?
10. Miten osallisuutta voisi kehittää kerhossa?
11. Kuinka pitkälle lasten osallisuutta voi mielestäsi viedä – esimerkiksi päätöksenteossa ja vallan jakamisessa aikuisten kanssa?
12. Onko kerho vastannut odotuksia? Oletko kokenut yllätyksiä syksyn aikana?
13. Mitä olet oppinut syksyn kerhossa?
14. Mitä viet tästä syksystä mukana kevään kerhoon ?
15. Olisinko minä vastuuhjaajana voinut toimia toisin? Kehitysehdotuksia vastuuhjaajan roolin suhteen?